

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**KAPİTALİST, SOSYALİST VE İSLAM İKTİSADİ SİSTEMLERİNİN
İKTİSADİ SORUNLARA YAKLAŞIMINDAKİ TEMEL
FARKLILIKLAR VE İSLAM İKTİSADININ ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulhamid ADAM

VAN,2017

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**KAPİTALİST, SOSYALİST VE İSLAM İKTİSADİ SİSTEMLERİNİN
İKTİSADİ SORUNLARA YAKLAŞIMINDAKİ TEMEL
FARKLILIKLAR VE İSLAM İKTİSADININ ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulhamid ADAM

Danışman

Doç. Dr. Muhammed Şükrü MOLLAVELİOĞLU

VAN, 2017

KABUL VE ONAY SAYFASI

İktisat Anabilim Dalı'nda Doç.Dr. M.Şükrü Mollavelioğlu danışmanlığında, Abdulhamid Adam tarafından sunulan “Kapitalist, Sosyalist ve İslam İktisadi Sistemlerinin İktisadi Sorunlara Yaklaşımındaki Temel Farklılıklar ve İslam İktisadının Önemi isimli bu çalışma Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili hükümleri gereğince/..../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuş ve Yüksek tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

İmza:

.....

Üye:

İmza:

.....

Üye:

İmza:

.....

Üye:

İmza:

.....

Üye:

İmza:

.....

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/..../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

İmza

.....

Enstitü Müdürü

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Abdulhamid adam

.../.../2017

Yüksek Lisans

Abdulhamid ADAM

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temmuz, 2017

KAPİTALİST, SOSYALİST VE İSLAM İKTİSADİ SİSTEMLERİNİN İKTİSADİ SORUNLARA YAKLAŞIMINDAKİ TEMEL FARKLILIKLAR VE İSLAM İKTİSADININ ÖNEMİ

ÖZET

Bu çalışmada İslam iktisadi sisteminin, iktisadi sorunların çözümünde bir alternatif yaklaşım olup olmayacağı konusu irdelenmektedir. Bunu gerçekleştirirken geleneksel sistemlerin (Kapitalist ve Sosyalist Sistemlerin) başarısızlık nedenleri üzerinde durularak, İslam iktisadi sisteminin bu açığı nasıl kapatabileceği konusu ele alınmaktadır. Bu çerçevede öncelikle temel iktisadi sorunların üzerinde durulmakta, ardından Kapitalist ve Sosyalist iktisadi sistemlerin tanımları, yapıları, kurumları ve işleyişi ele alınmaktadır. Daha sonra İslam iktisadi sisteminin kaynakları, yapısı, özellikleri üzerinde durulmaktadır.

İslam ekonomisi doğal kaynakları, emeği-sermayeyi etkin bir şekilde kullanıp insanların refah seviyesinin yükselmesini, aynı zamanda Allah'a karşı sorumluluklarından ötürü bireylerin kendilerine ve topluma faydalı olmaları gerektiğini her fırsatta vurgulamaktadır. İslam İktisadının hem dünyevi hem de uhrevi refahı göz önünde bulunduran bir yaklaşım olmasının, refah arayışına farklı bir boyut kazandırmakta olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Kapitalizm, Sosyalizm, İslam İktisadı

Sayfa Adedi : 68

Tez Danışmanı : Doç. Dr. M. Şükrü Mollavelioğlu

M.Sc.

Abdulhamid ADAM

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

July , 2017

ABSTRACT

**THE MAIN DIFFERENCES BETWEEN THE APPROACH OF THE
CAPITALIST, SOCIALISM AND ISLAMIC ECONOMY SYSTEMS TO THE
ECONOMY ISSUES AND THE IMPORTANCE OF THE ISLAMIC
ECONOMY.**

This study examines whether the islamic economy system can be an alternative approach to solving the economy problems and while doing so the reasons of the failure of the traditional (capitalist and socialism) systems were studied and the way the Islamic economy system could fill the gaps was taken under debate. First of all the main economy issues were studied then the differences between the definition, structure, institution and business of the capitalist and those of the socialism systems were taken into consideration after that the sources, structure and properties of the islamic system were studied.

The Islamic economy effectively uses the natural resources and the labor capital in order to improve the state of prosperity and at the same time it emphasizes on the importance of people being responsible to God as well as being useful to themselves and to the community. Due to the fact that the Islamic economy is an approach that takes into consideration the prosperity of the current world and the hereafter, it gave a new perspective to the search for prosperity.

Key Words : Capitalism, Socialism, Islamic Economics

Quantity of Page : 68

Scientific Director : Doç. Dr. M. Şükrü Mollavelioğlu

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın oluşması uzun ve zor bir süreçti. Tezin bu noktaya gelmesinde birçok kişinin desteği bulunmaktadır. Bu anlamda çalışmamı yürütürken desteği her zaman var olan hoşgörülü ve yardımsever danışman hocam Sayın Doç. Dr. Muhammed Şükrü MOLLAVELİOĞLU'na, en içten teşekkürlerimi sunarım. Destekleriyle her zaman yanımda olan, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca deneyimlerini cömertçe benimle paylaşan Doç. Dr. Mehmet Akif ARVAS ve Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU hocalarıma şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmam süresince her zaman yanımda olup benimle ilgilenen sevgili ailem, can arkadaşlarım ve Van'daki eğitim hayatım boyunca yaşadığım sıkıntılarda hep yanımda olan, saygıdeğer Dr. Mehmet ASLAN'a da teşekkürü bir borç bilirim

Esas itibariyle de tez sürecinde göstermiş olduğu sabır ve desteğinden dolayı sevgili eşime teşekkürlerimi sunarım.

Abdulhamid Adam

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TEMEL İKTİSADİ SORUNLAR.....	3
1.1. İktisat Bilimi ve Uğraş Alanı.....	3
1.1.1. İktisat Bilimi Tanımı ve Temel Kavramları.....	3
1.1.2. İhtiyaç.....	5
1.1.3. Mal ve Hizmetler.....	7
1.1.4. Kaynaklar.....	7
1.1.5. Seçim.....	8
1.1.6. Üretim.....	9
1.1.7. Milli Hâsıla.....	10
1.1.8. Mikro ve Makro İktisat.....	11
1.2. İktisadi Sistemin Tanımı ve Amacı.....	11
İKİNCİ BÖLÜM: KAPİTALİST VE SOSYALİST İKTİSADİ SİSTEMLERİN İKTİSADİ SORUNLARA YAKLAŞIMI.....	15
2.1. Kapitalizm İktisadi Sistemin İktisadi Sorunlara Yaklaşımı.....	15
2.1.1. Kapitalizm Tanımı Olarak.....	15
2.1.2. Kapitalizm sisteminin doğuşu.....	18
2.1.3. Kapitalizmin Kurumları.....	19
2.1.3.1. Özel Mülkiyet Hakkı.....	20
2.1.3.2. Sözleşme Serbestisi.....	21
2.1.3.3. Girişim ve Çalışma Serbestisi.....	22
2.1.3.4. Piyasa Mekanizması ve Fiyatlar Sistemi.	24
2.1.4. Kapitalizm Yapı ve İşleyişi.....	28
2.2. Sosyalizm İktisadi Sistemin İktisadi Sorunlara Yaklaşımı.....	30
2.2.1. Sosyalizm Tanım Olarak.....	30
2.2.2. Sosyalizm Sisteminin Doğuşu.....	33

2.2.3. Sosyalizmin Kurumları.....	33
2.2.3.1. Sosyalizm Mülkiyet Kurumu – Kolektif Mülkiyet.....	34
2.2.3.2. Merkezi Planlama.....	35
2.2.4. Sosyalizm İktisadi Sistemin Yapı ve İşleyişi.....	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İSLAM İKTİSADININ İKTİSADİ SORUNLARA	
YAKLAŞIMI.....	41
3.1. İslam Ekonomik Sistemi.....	41
3.2. İslam'ın Ekonomik Yapısının Ortaya Çıkış Süreci.....	42
3.3. İslam'ın Ekonomik Yapısının Temelleri.....	44
3.4. İslam İktisadının Kaynakları.....	47
3.4.1. Kitap.....	48
3.4.2. Sünnet.....	48
3.4.3. İcma.....	49
3.4.4. Kıyas.....	49
3.4.5. Örf ve Adet (Teamül)	49
3.4.6. İstihsan.....	49
3.4.7. İstislah.....	50
3.4.8. İstishab.....	50
3.4.9. Mütekabiliyet (Karşılıklılık)	51
3.4.10. Devletin Çıkardığı Mevzuat.....	51
3.4.11. Sahabe Kavli.....	51
3.4.12. İslam'dan Önceki Semavi Dinler.....	51
3.4.13. İctihad.....	51
3.4.14. Tasavvuf ve Ahlak.....	52
3.4.15. Tarih.....	52
3.5. İslam İktisadının Özellikleri.....	53
3.5.1. İslam Ekonomisinde Özel Mülkiyet.....	53
3.5.2. İslam Ekonomisinde Teşebbüs ve Seçim Özgürlüğü.....	54
3.5.3. İslam Ekonomisinde Kişisel Çıkar.....	55
3.5.4. İslam Ekonomisinde Fiyat Mekanizması ve Rekabet.....	57
3.5.5. İslam Ekonomisinde Sınırlı Hükümet.....	59
3.5.6. İlkecilik.....	61

3.5.7. Esneklik.....	62
3.5.8. Şahsiyetçilik ve Cemaatçilik.....	62
3.5.9. Hukuki Devletçilik ve Denetim.....	63
3.5.10. Sınıfsızlık.....	63
3.5.11. Adil Gelir Dağılımı.....	64
3.5.12. Emek ve Sermaye.....	65
3.5.13. Mülkiyet.....	65
3.5.14. Zekât ve Dayanışma.....	65
3.5.15. Cizye.....	66
3.5.16. İhtiyaç.....	67
SONUÇ.....	68
KAYNAKLAR.....	69
EKLER.....	73
ÖZGEÇMİŞ.....	74

GİRİŞ

İktisat (Ekonomi) biliminin temel uğraş alanı, insanoğlunun refahının artırılması ve bu refahın paylaşılması sorunudur. Bu sorunu çözümlenmede karşılaşılan en önemli problem, refahı artırmak için sınırsız sayıda insan ihtiyacının karşılanması gereksinimine karşılık bunu sağlayabilecek kaynakların sınırlılığıdır. Bu durum iktisadi aktörleri tercih yapmak durumuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Seçimler yapılırken üç temel sorunsaldan hareket etmek söz konusudur. Bunlardan birincisi, tüketimle ilgili olan hangi mal ve hizmetlerin üretileceğine karar vermektir. İkincisi üretimle ilişki olup mal ve hizmetlerin nasıl üretileceğine ilişkindir. Üçüncüsü ise bölüşüme ilişkin olup mal ve hizmetlerin kimler için üretileceği sorunsalıdır. Bu sorunlara çözüm yolları aranması farklı iktisadi sistemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Serbest piyasa (kapitalist) sisteminde bu sorular cevabını piyasa mekanizmasının içerisinde bulmaktadır. Bunu sağlayan mekanizma serbest rekabet, çıkarlar uyum arası ve fiyat mekanizmasıdır. Bunların varlığı özel mülkiyet hakkını zorunlu kılmaktadır. Bundan dolayı sistemde devletin rolü bazı temel görevler (güvenlik, alt-yapı, rekabeti sağlama) dışında sınırlandırılmış ve ekonomiye müdahale minimuma indirilmiştir. Sosyalist iktisadi sistemde ise söz konusu sorular merkezi planlama bir otorite tarafından cevaplandırılmaya çalışılır. Bu sistemde çıkarlar arasında çatışma söz konusu olduğundan, piyasa eşitliksiz bir dağılım sergiler ve bunu önlemede hükümetlere önemli görevler düşer. Bu eşitsizliklerin temel dayanağının mülkiyet hakları olduğu düşünüldüğünden, kolektif mülkiyet söz konusudur ve üretim araçları sahipliği devlete aittir. İslam iktisadi sistemi ise İslam'ın temel kaynak ve ilkelerine dayandırılarak şekillenen ve İslami kurallara uygunluğu gösterilerek iktisadi aktörlerin davranışlarını belirlemelerini öngören bir yaklaşım sunar. Bu yaklaşım da insan refahını göz önünde tutmakla birlikte, refahın tanımlanmasında, önceliğinde ve refaha yaklaşım da farklılıklar sergiler. Bu sistemde özel mülkiyet ve serbest girişim söz konusu iken bu mülkiyet ve girişim unsurlarını sınırlayan ilahi kurallar bulunmaktadır. Kapitalist ve Sosyalist iktisadi sistemleri insan refahını artırmada farklı yöntemler üzerinden hareket etmekle

birlikte günümüz dünyasında hala milyonlarca insanın açlık sınırı altında yaşıyor olması, milyonlarca insanın temiz içme suyu ve gıdaya erişimde yetersizliklerinin bulunması ve çevreye ilişkin oluşan refahı azaltıcı kirliliklerin yaşanması gibi olgular bu sistemlerin istenen başarıları yakalayamadığını göstermektedir. Bu açıdan üçüncü bir yol olarak İslam iktisadının ortaya koyabileceği çözümler önemli olmaktadır.

Bu çalışmada, İslam İktisadi Sisteminin güncel İktisadi problemlerin çözümünde alternatif bir yaklaşım sunup sunamayacağı tartışılmaktadır. Bunu gerçekleştirirken geleneksel sistemlerin (Kapitalist ve Sosyalist Sistemlerin) başarısızlık nedenleri üzerinde durularak, İslam iktisadi sisteminin bu açığı nasıl kapatacağı ele alınmaktadır. Bu çalışma, üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde temel iktisadi sorunlar, üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde Kapitalist ve Sosyalist iktisadi sistemlerin iktisadi sorunlara yaklaşımı açıklanmaktadır. Son olarak üçüncü bölümde ise İslam iktisadının metodolojisi ve iktisadi sorunlara yaklaşımının çözüm özelliği açıklanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: TEMEL İKTİSADİ SORUNLAR

1.1. İktisat Bilimi ve Uğraş Alanı

İlk dönemlerden itibaren insanlar, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı şekillerde örgütlenme gereksinimi duymuşlardır. İlerleyen dönemlerde artan üretimle birlikte iktisadi bakımdan örgütlenme çok fazla değişime uğramıştır. İhtiyaçları daha iyi karşılayarak ve daha çok refaha ulaştırmak için yeni düşünceler ortaya konmuştur ve ekonomik farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu bölümde iktisat biliminin uğraş alanı, tanımları ve iktisadi sorunların üzerinde durulacaktır.

1.1.1. İktisat Bilimi Tanımı ve Temel Kavramları

İktisat sözcüğü Arapça kadd (ka-sa-de) ifadesinden gelmekte olup, Kuran'da orta ve doğru anlamında kullanılmaktadır (Çobanoğlu, 2013: 15). Ekonomi ise, Latince bir terim olup, yunanca Oikonomia sözcüğünden gelmektedir. Bu kelime hane ve çiftlik yönetimi anlamında kullanılmaktadır. Ancak sanayi devrimi, reform hareketleri ve teknik anlamda yaşanan gelişmeler sonucu ekonomi kelimesi yepyeni bir anlam kazanarak, hane ve çiftlik yönetimi anlamından ziyade mülk idaresi ve beslenmeyle ilgili ihtiyaçların karşılanması ile birlikte ülkelerin refah ve zenginliğinin sağlanması anlamına gelmeye de başlamıştır (Eskicioğlu, 1999: 7). İktisat farklı iktisat uzmanlarınca değişik zamanlarda ve şekillerde tanımlanmıştır. Türkay (1986), İnsan ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan kıt kaynakların idaresi şeklinde tanımlanmaktadır (Türkay, 1986: 1).

Ekonomi biliminin konusunu, bir toplum düzeninde yaşayan insanlar ile bu insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için yapmak zorunluluğunda buldukları ekonomik faaliyetleridir. Yani üretim, bölüşüm ve tüketim gibi ekonomik olaylar oluşturmaktadır. Bundan dolayı ekonomi ilmi, genel bir biçimde devamlı olarak farklılaşan ve artan sonsuz nitelikteki taleplerin giderilebilmesi için

icat edilen mal ve hizmetler ile bu faaliyetlerden doğan gelir paylarının bölüşülmesini tanımlamaktadır (Zeytinoğlu, 1985: 1).

Diğer tanımlara baktığımızda J.B. Say'e göre ekonominin amacı, servetlerin ne şekilde ortaya çıktığını, nasıl bir sirkülasyona uğradığını, nasıl bir dağılım gösterdiğini ve kullanıldığını incelemektedir. Hanseri ve Garver'e göre İktisat, insan çalışmasını bedeli fiyat olarak ödenen mübadeleler bakımından ele alan bir bilimdir. A. Marshall'e göre parasal refah imkanlarına erişmek ve bunlardan yeterince yararlanmak için iş hayatında bireylerin ve toplumun eğilimlerini ele almaktadır. P. H. Wicksteed'e göre birey-aile-şirket veya ülke yönetimi düzeyinde, kaynakların idare edilmesine yönelik genel kaideleri ele alan ve bu düzeylerdeki değer oluşturan yada çoğaltıcı eylemleri içine alan bir ilimdir. K Wicksell'e göre Parasal bir gereksinimi karşılamak, en az çalışma ve fedakârlık sonucunda hedeflenen veya gerçekleşebilecek olan sonuca ulaşmak üzere gösterilen düzenli çabalar, ekonomik olayları ve çalışmayı oluşturur. L. Robbins'e göre farklı alternatiflere kullanılabilir kısıtlı imkânlar ile karşılanmak istenen gereksinimler arasındaki münasebetlere bağlı olarak insan davranışları araştıran bir ilim dalıdır (Eskicioğlu, 1999: 7).

Bu isimlendirmeler bir sıfatı veya özelliği kullanarak yapılmış olan tanımlardır. Hâlbuki ekonomik çalışmayı dikkate alarak bunu daha veciz bir tanım haline getirmek mümkündür. İnsan sürekli olarak yaşamını sürdürme gayreti içindedir. Buna karşın insanın yaşamını sürdürmesi için ihtiyacı olan mal ve vasıtalar kullanılıp tüketilmek için hazır değildir. Bu durumda insanın çalışması gerekmektedir. Böylece ekonomik çalışmanın iki özelliği meydana çıkmaktadır birincisi çalışmak, ikincisi yaşamaktır. Şu halde iktisat ilmi, yaşamımızı sürdürmek için yapmış olduğumuz çalışmalarını belli bir düzene kavuşturmadır. Öyleyse iktisadı yaşamak için çalışma ilmi diye tarif edebiliriz (Eskicioğlu, 1999: 7). Bu tanımlardan yola çıkarak iktisadın, birey ve cemiyetlerin, para kullanarak veya para kullanmadan, zamanla farklı mallar ortaya koyarak, bunları şimdi ve daha sonra kullanmak üzere, toplumdaki kaynaklardan yararlanma şekillerini incelediğini söylemek mümkündür.

Bu açıdan sosyoloji ilmi, siyaset ilmi, psikoloji ilmi ve antropoloji ilmi ile bütünlük arz eden bir yapı göstermektedir (Çobanoğlu, 2013: 15).

Değişik kuram ve formlar ortaya geliştirilmesiyle beraber iktisat ilminde farklı seviyelere ulaşılmıştır. İktisat biliminin amacı, bütün iktisadi problemlere çözüm üretmektir. Bu problemler, üretim, tüketim, işsizlik, fiyatlar, para, kar, ücretler, yatırım v.s şeklinde ifade edilebilir. İktisat bilimi bu vazifeleri ifa ederken, insan gereksinimlerini daha basit ve hızlı bir şekilde temin ederek, dağılımı eşit ve adil olarak gerçekleştirmelidir (Çobanoğlu, 2013: 16).

1.1.2. İhtiyaç

Bir cemiyeti oluşturan bireylerin tamamının veya bazılarının ihtiyaç olarak gördüklerinin tamamı iktisat teorisinde ihtiyaç olarak ele alınmaktadır. Çok kapsamlı olan insan ihtiyaçlarını mal ve hizmetler yoluyla temin edebiliyoruz. İhtiyacı temin etmekte kullanabileceğimiz mal ve hizmetlerle bunları temin edebilmemiz için lazım olan diğer tüm gereçleri kaynak olarak adlandırabiliriz (Türkay, 1986: 2). Bilindiği üzere insan hayatının temeli ihtiyaçlarının giderilmesine dayanmaktadır. Çünkü ihtiyaçların giderilmesi tüm insanlar için kaçınılmazı mümkün olmayan kesin bir zorunluluktur. Dolayısıyla insanların tüm hayatları boyunca sürdürdükleri faaliyetler temelde hep ihtiyaçlarının giderilmesine yöneliktir. İhtiyaç bir yandan yaşamak için bazı mallara duyulan kesin bir gereksinime diğer yandan ise toplum olarak yaşamının zorunluluğundan kaynaklanan insani bir duygudur. Bu gereksinme ve duygu tatmin edilmezse insanlar hem hayatlarını sürdüremez hem de yaşamalarından haz ve zevk alamazlar, İhtiyaçlar tek bir kişi tarafından hissedilebildiği gibi birçok kişi tarafından da ortaklaşa olarak hissedilebilmektedir (Zeytinoğlu, 1985: 5; Atik, 2012: 5).

Kişisel ihtiyaçlar insanların fizyolojik varlıklarından, ortak ihtiyaçlar ise insanların toplu halde yaşama zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Su içme, yemek yeme, giyinmek ve barınmak gibi ihtiyaçlar insanın fizyolojik varlığının bir sonucu

olup kesin ve zorunlu nitelikte olduklarından bütün insanlarca hissedilmekte ve bu ihtiyaçların tatmin edilmeleri bütün insanlar için kaçınılmaz olmaktadır (Atik, 2012: 5). Bununla beraber insanların kültür düzeyi ile içinde buldukları topluma göre değişen bazı kişisel ihtiyaçlar daha vardır. Bu ihtiyaçların giderilmesi bir kısım insanlara büyük ölçüde zevk verdiği halde bir kısım insanlar bu tür ihtiyaçlara fazla bir ilgi göstermemekte ve bu tür ihtiyaçlarını giderememekten acı veya üzüntü duymamaktadırlar. Kravat, avize, mücevher, radyo ve televizyon veya sinemaya gitmek gibi ihtiyaçlar bu tür ihtiyaçlara örnek olup, bu ihtiyaçlar insanları değişik derecede ilgilendirmektedir (Zeytinoğlu, 1985: 5-6; Eraktan, 2008: 23).

Ortak ihtiyaçlar ise insanların toplum halinde yaşama zorunluluğundan kaynaklanmakta ve bu nedenle de bir toplumu oluşturan bütün fertler tarafından birlikte hissedilmektedir. İnsanların bir araya gelerek yaşamalarında toplum, bunun organize edilmesi halinde ise devlet adı verilen bir toplum hayatı söz konusu olur. İşte ortak ihtiyaçlar, insanların toplum halinde yaşamalarından kaynaklanmaktadır ve toplumların biçimine ve sosyal, siyasal ve ekonomik düzeyine göre genişlik ve önem kazanmaktadır. Örneğin, iç güvenliğinin ve adaletin sağlanması, belediye hizmetlerinin görülmesi sağlık ve eğitim hizmetleri, dış ülkelere karşı savunma gibi ihtiyaçlar genellikle toplumu oluşturan tüm fertler tarafından duyulmakta ve bu tür ihtiyaçlar toplum halinde yaşıyor olmanın bir sonucu olarak belirmektedir. Bu nedendir ki ortak ihtiyaçların giderilmesi veya giderilmemesi halinde kolektif bir haz veya kolektif bir üzüntü söz konusu olmaktadır (Zeytinoğlu, 1985: 6; Eraktan, 2008: 24).

İnsan hayatının temelini oluşturan gerek kişisel gerekse ortak nitelikteki tüm ihtiyaçların en önemli ve en belirgin özelliği ihtiyaçların sonsuz olmasıdır. İhtiyaçların sonsuz olma özelliği genellikle çok çeşitli nedenlerden ileri gelmektedir. İhtiyaçları sonsuz kılan en önemli neden teknik ve teknolojik alanda sağlanan sayısız ve süreklilik gösteren buluşlar ile sanayi üretimin sürekli ve çok hızlı bir gelişme göstermesidir. Özellikle zamanımızda büyük boyutlara ulaşan yeni buluşlar, sürekli yeni ihtiyaçlar ortaya çıkarmakta, lüks sayılan ve giderilmesi için daha önce arzu duyulmayan birçok ihtiyacı zorunlu hale getirerek, bunları gideremeyen insanlara üzüntü ve elem vermektedirler. İhtiyaçları sonsuz kılan bir diğer neden de toplum ile

toplumun sahip olduğu görenek ve gelenekler ve bunların kişiler üzerinde yaptığı manevi baskıdır. Toplum düzeninde yaşamayı kabul eden fertler aynı zamanda bu toplumun özelliklerini, görenek ve geleneklerin de kaçınılmaz olarak benimsemek zorunluluğundadırlar (Zeytinoğlu, 1985: .6-7; zer ve Tiryaki, 2012: 4).

Toplum hayatının doğurduğu bu zorunluluklar ise insan ihtiyaçlarını az veya çok sonsuz kılmakta ve bu baskı insanların bütün hayatları boyunca süregelmektedir. Küçük bir toplum olan bir köy ile büyük bir toplum olan şehir arasındaki fark bu iki toplumda yaşayan insanların ihtiyaçlarını da değişik kılmakta ve genellikle toplumun yapısı büyüdükçe insan ihtiyaçlarındaki sonsuzluk daha da görünür bir biçim almaktadır (Zeytinoğlu, 1985: 7; Oğuz, 1992: 6).

1.1.3. Mal ve Hizmetler

İhtiyaçları yerine getiren her şeyi mal olarak adlandırabiliriz. Mallar fiziki olan ve fiziki olmayan şeklinde ikiye ayrılabilir. Fiziki mallara yolcu uçakları, kitap ve döner gibi elle temas edebileceğimiz bu gibi ürünler örnek olarak gösterilebilir. Üniversitede aldığımız eğitim – ğretim hizmeti veya hastanelerden aldığımız her türlü hizmet ise fiziki olmayan mallara örnek verilebilir. Bu grupta bulunan maddi olmayan malları fiziki mallardan ayırabilmek için hizmetler olarak adlandırılır. Fakat çoğu kez yalınlık sağlamak için mal tabiri hem malları hem de hizmetleri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Yıldırım ve diğerleri, 2013: 4; Atik, 2012: 8-9).

1.1.4. Kaynaklar

Mal ve hizmetlerin üretimi kaynakların kullanılması ile mümkün olabilmektedir. Kaynaklar mal ve hizmetlerin üretilmesi sürecinde kullandığımız üretim araçları ile ham maddeler veya başka bir ifadeyle girdilerdir. İktisatçılar kaynakları dört ana başlık altında toplamaktadırlar: toprak(doğa), emek, sermaye ve girişimci:

- 1- Toprak; Toprak doğadan çıkartılan her şeyi içermektedir (Yıldırım ve diğerleri, 2013: 4).
- 2- Emek; Üretim sürecinin bir diğer faktörü olan emek, insanın hem fiziki hem de zihinsel çabasını ifade etmektedir. Emek toplumdaki bireylerin kabiliyetleri, eğitimleri ve öğretimleri dâhil olmak üzere fiziki ve entelektüel hizmetlerin tamamını içermektedir (Yıldırım ve diğerleri, 2013: 4; Atik, 2012: 16).
- 3- Sermaye; İktisatta sermaye kelimesi paradan ziyade fiziki üretim araçlarını vurgulamaktadır. Sermaye, makine ve araçlar gibi üretimde kullanılan unsurları bir bütün olarak ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, başka malların üretim sürecinde kullanılmak üzere üretilmiş mallar sermaye olarak adlandırılmaktadır. Buradan yola çıkarak bir ekonomide malların iki amaçla üretildiklerini söylenebilir. Bunlardan birincisi üretimin nihai amacı olan, bir ihtiyacı gidermek amacıyla yapılan üretimdir ki bu mallar tüketim malı olarak adlandırılır. Diğeri ise başka malları üretmek için kullanılan mallardır ve sermaye malı olarak adlandırılır. Bir ürünü kimin kullandığına bakılarak ta tüketim veya sermaye malı olduğuna karar verilebilir. Eğer bir mal nihai tüketici tarafından alınıyor ve kullanılıyorsa tüketim malıdır. Eğer bir firma başka mallar üretmek amacıyla aldığı malı kullanıyorsa bu sermaye malıdır (Yıldırım ve diğerleri, 2013: 5; Atik, 2012: 16).
- 4- Girişimci; Ekonomik hayatta risk alan bireyler girişimcilerdir. Kar sağlamak veya zarara katlanmak gibi sonuçları olan ekonomik aktiviteleri hayata geçirdiği için girişimcileri yönetsel yeteneklere sahip olmakla beraber salt yönetici olarak sayılmalar. Girişimci diğer üretim faktörlerini arzuladığı üretimi sağlayabilecek bir formatta bir araya getiren kişidir (Yıldırım ve diğerleri, Erdoğan, 2013: 5; Atik, 2012: 17).

1.1.5. Seçim

Kıtlık var olan bir kaynağın ne kadarının istenildiği ile ilgilidir. Eğer bir kaynağın mevcut miktarından daha fazlası isteniyorsa o kaynak kıttır. Günlük hayatımızda doğada nadir olarak görülen anlamında kullanılan kıtlık kavramı

ekonomide daha geniş bir anlama sahiptir. Bir birey veya firma bir mal veya kaynak için ödeme yapmaya hazırsa ekonomistlerin tanımında o mal ya da kaynak kıttır. Herkes çok iyi bir mekânda güzel bir evinin, spor bir arabasının, yazları geçirebileceği yazlığının olmasını ister ama her zaman her istediğini elde edemez. Eldeki kaynaklar kıt olduğundan üretilen mallar da kıttır. Kıt kaynaklarla kıt mallar üretilebilir. Ancak doğaları gereği insanların ihtiyaçları sınırsızdır. Sınırlı kaynaklarla insanların sınırsız ihtiyaçlarını karşılama süreci ekonominin temel problemlerinden kıtlık kavramını ortaya koymaktadır. Kıtlık gerçekten ekonomik bir problemdir ve bu nedenle de bazı tercihlerin yapılması gerekmektedir (Yıldırım ve diğerleri, 2013: 6; Atik, 2012: 29; Eraktan, 2008: 17; Türkay, 1986: 2).

1.1.6. Üretim

Ekonomi biliminde doğada bulunan fakat faydalı olabilmeleri için giderecekleri ihtiyacın türüne göre bir biçim veya özellikle göstermeleri gereken malları elde edilebilmek için yapılan faaliyete üretim adı verilir. Ancak yapılan faaliyetlere göre eğer mal ve hizmetler çok kolaylıkla yapılabilir ve herkes ihtiyaç duyduğu mal ve hizmete yeteri kadar sahip olabilirse, o zaman insan ihtiyaçları tamamıyla karşılanır ve bütün mallar hava ve su gibi serbest mal haline gelir (Zeytinoglu, 1985: 7-8; Eraktan, 2008: 28).

Fakat toplumlar söz konusu üretim faktörlerine sahip bulunma düzeyi yönünden genellikle büyük farklılıklar gösterirler. Bazı toplumlar yeraltı veya yerüstü servetleri yönünden zengin bir doğa faktörüne sahip bulunurlarken bazı toplumlar ise sermaye veya emek faktörüne, doğa faktörüne göre daha büyük ölçüde sahip bulunmaktadır. Bu toplumların farklı ölçüde üretim yapabilmelerinin ve dolayısıyla farklı bir ekonomik gelişme düzeyinde bulunmalarının en önemli bir nedenidir, o halde ülkelerin üretim düzeylerini ve dolayısıyla toplumları oluşturan bireylerin ihtiyaçlarını giderebilme olanaklarını yalnızca doğal zenginliklerle açıklayabilmek mümkün değildir. Çünkü pek çok örneklerle de görülebileceği gibi, ülkelerin yeterli bir üretim düzeyine ulaşabilmede doğal çevrenin yanı sıra beşeri

koşulların yani insan unsurunun da büyük ve önemli bir yeri vardır. Bu nedendir ki toplumların yeterli nitelik ve nicelikte bir üretim düzeyine ulaşabilmeleri için doğal, emek ve özellikle sermaye faktörlerine yeterli nitelik ve nicelikte sahip olmalıdırlar. Bunları en tutarlı bir şekilde, yararlı bir biçimde ve üretim amacıyla girişimciler aracılığıyla birleştirebilmelerine bağlıdır (Zeytinoğlu, 1985: 8).

1.1.7. Milli Hâsıla

Bir ekonomide belli bir döneme ilişkin safi milli hâsıla değerinden aynı dönemde, o ekonomide alınan dolaylı vergiler toplamının çıkartılmasıyla elde edilen tutar milli gelirdir. Bilimsel anlamda milli gelir bir ülkede belli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin net parasal değeridir. Bununla beraber toplum halinde yaşayan insanların ihtiyaçlarını en tutarlı bir biçimde giderebilmeleri için çözümlenmesi gereken tek sorun üretim değildir. Çünkü günümüz ekonomilerinin en belirgin özelliği artık üretimin kapalı aile ekonomisi düzeninde olduğu gibi ferdi ve ailevi bir amaç yerine piyasa için yapılması ve üretilen mal ve hizmetlerin mübadeleye konu olmasıdır. Böyle bir düzende ise fertlerin ihtiyaçlarını giderebilmeleri yalnızca toplumun üretim düzeyine başka bir deyimle toplumun milli hâsıla veya milli gelirine değil, aynı zamanda söz konusu milli hasılanın fertler, fertlerden oluşan gruplar veya üretim faaliyetine katılan faktörler arasındaki bölünme biçimine, yani bölüşümüne de bağlıdır (Zeytinoğlu, 1985: 9).

Bir toplum düzeninde yaşayan ve belli kurallara uyumak zorunluluğunda olan insanların milli hasıladan yararlanabilmeleri ise öncelikle onların gelirlerine ve mübadeleye konu olan mal ve hizmetlerin değerlerine veya bunların para ile ifadesi olan fiyatlarına bağlı bulunmaktadır. Hiç şüphe yok ki, üretime katılanların milli hasıladan büyük paylar alabilmesi için her şeyden önce bu hasılanın büyük olması gerekir milli hâsıla ne kadar büyük olursa bölüşüm sonunda yani milli hasılanın bölünüşünde faktörlere ayrılan paylar da o kadar büyük olabilir. Ama meydana getirilen hâsıla küçük olursa bölüşüm ne derecede özenle ve sosyal adalet ilkeleri ile ekonomik kurallara uygun olarak yapılırsa yapılısın gene de faktör payları ihtiyaçları

karşılatabilecek bir büyüklükte olmaz. Bundan dolayı Önce bölüşüme konu olacak milli hasılayı büyütmek sonra da meydana getirilen hasılayı gereği biçimde bölmek yani bölüşüme tabi tutmak gerekir. Çünkü herkesin üretimden alacağı payların toplamı hiçbir zaman toplam hasıladan daha fazla olamaz ve milli hâsıla her zaman bölüşüm sonunda faktörlere düşen payların toplamına eşit olur (Zeytinoglu, 1985: 9).

1.1.8. Mikro ve Makro İktisat

Mikro ve makro iktisat arasındaki fark temelde bir yaklaşım, bir metot farkıdır. Makro iktisat ilke olarak, çok az sayıda toplam büyüklük arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışmaktadır. Toplam gelir, toplam tüketim, toplam istihdam, genel fiyat seviyesi, işsizlik, enflasyon, durgunluk, büyük buhran, iç ve dış açık gibi ekonomik olayları tanımlanması ve bu olayların niçin ortaya çıktığının açıklanması makro iktisadin uğraş alanıdır (Kılıçaslan ve Esen, 2012: 105; Türkay, 1986: 4). Mikro iktisat ise, ilke olarak, toplulaştırılmamış veya daha sınırlı ölçüde toplulaştırılmış büyüklüklerle çalışır. Tek firmanın arzı, endüstri arzı, tek tüketicinin talebi, piyasa talebi gibi. Mikro iktisat da makro iktisat gibi iktisadî hayatın bütününe açıklamayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve diğerleri, 2013: 3; Türkay, 1986: 4; Eraktan, 2008: 2)

1.2. İktisadi Sistemin Tanımı ve Amacı

Sistem kavramı, birbirine uygun ve birbirlerine bağlı prensiplerin, esasların veya unsuların ilmi bir bütün oluşturabilmek için birleşmeleri biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaya göre sistem sonuç alabilmek veya bir işte başarılı olabilmek için kullanılan yol veya benimsenen yöntemlerin oluşturduğu bir bütündür. Ekonomi kavramı ile sistem kavramı bir birinden çok farklı bir biçimde tanımlanmakta ve her iki kavram, birbirleriyle ilgisi olmayan farklı amaçların açıklanması için kullanılmaktadır. Ancak birbirlerinden farklı biçimde tanımlanan bu kavramların birlikte kullanılmasıyla tanımlanan sisteme iktisadi sistem denir (Zeytinoglu, 1985: 1).

Sistem kelimesinin kökeni Yunancadaki “sustema” kelimesi olup birleşik bir bütün anlamına gelmektedir. Sistem, birbirine bağımlı unsurlardan oluşan bütündür. Sınır ve amaçları önceden planlanmış eylemler, işlevler, öğeler ve ilişkiler bütünüdür. Belirli bir işi ya da amacı gerçekleştirmek için gerekli unsurları bir araya getirip, bir bütün olarak birbirine bağlı ve uyumluluk içinde çalışmalarını sağlayan düzenek olarak tanımlanmaktadır (Bıyık, 215: 4).

Herhangi bir iktisadi sistemin gerçekleştirmesi gereken başlıca önemli işlevleri bulunmaktadır: İlk olarak toplumun üretim düzeyini belirlemelidir. Bir başka deyişle, sınırlı kaynakların sınırsız isteklerden hangilerinin karşılanmasına tahsis edileceğine karşılık gelen, ne kadar üretilecek sorusuna cevap verebilmelidir. Bir iktisadi sistem her bir mal ve hizmetin nasıl üretileceğini de belirlemelidir, yani mallar mevcut üretim tekniklerinden hangisi kullanılarak üretilecek sorusunu cevaplayabilmelidir. İktisadi sistemin bir başka görevi ise, üretilen mal ve hizmetlerin toplumun üyeleri arasında nasıl dağıtılacağını belirlemektir. Son olarak ise kişi başına gelirin büyümesini sağlamalıdır. İktisadi sistemlerin amacı kısaca kaynak dağılımında etkinlik, gelir dağılımında adalet, iktisadi istikrar ve kalkınma olarak belirtilmektedir (Bıyık, 215: 4).

Ekonomik sistemin en belirgin amacı yeterli bir üretim sağlamak ve elde edilecek gerekli nitelik ve nicelikteki mal ve hizmetlerle ihtiyaçların en iyi ve en olumlu bir biçimde gidilmesine çalışılmaktadır. Şu halde ekonomik sistem deyiminin ifade etmek istediği anlam, üretimin tüketime veya arzın talebe en olumlu bir biçimde uygunluğunu sağlamak ve bunu gerçekleştirebilmek için en iyi bir organizasyonu hazırlamaktır. Böylelikle bir ekonomik sisteminin asıl görevi üretim, bölüşüm ve gelişme konuları da insanlara en faydalı olabilecek bir şekilde düzenleme olmaktadır. Tüm ekonomik sistemlerin amacı genellikle aynıdır. Hangi sistem söz konusu olursa olsun ekonomistler tarafından neler üretilmeli, ne kadar üretilmeli, kimler tarafından üretilmelidir ve kimler için üretilmelidir gibi suallerin sorulması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Ancak bu suallere verilen cevaplar kuşkusuz her toplumda farklı nedenlerle çok çeşitli olabilmektedir. Bu nedenle de söz konusu sorulara verilen farklı cevaplar farklı ekonomik sistemlerin ortaya çıkmasına

dolayısıyla farklı ekonomik sistemlerin farklı adlarla tanınmalarına yol açmaktadır (Zeytinoğlu, 1985: 3-2; Ölmezoğulları, 2016: 7).

Ekonomik yapı ile ekonomik sistem arasındaki ilişki özellikle az gelişmiş ülkelerde çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü bu ülkelerde esasen çok kıt üretim faktörlerinden en yüksek verimlinin ve hasılanın sağlanması zorunluluğu vardır. Üretim faktörlerinin düzenli bir biçimde bir araya getirilerek verimli bir üretim sağlayabilmek sonrada meydana getirilen hasıladan bireyleri gereği biçimde yararlandırabilmek ancak ekonomik ve sosyal yapıya ve doğa kaynaklara uygun bir ekonomik sistem sayesinde mümkündür. Ekonomik sistemleri değişmez ve katı kalıplar biçiminde düşünmek doğru değildir. Zira eğer ekonomik sistemler esnek olabilmek özelliklerine sahip bulunmasalardı bunları birbirlerinden çok farklı ekonomik yapılarda olan toplumlara uygulayabilmek veya ekonomilerinin gelişmişlik düzeyleri değiştikçe ekonomik sistemlerini değiştirmek mümkün olmazdı. Örneğin, ekonomisi tarıma dayalı bir ülke ile ekonomisi sanayiye dayalı bir ülkenin veya üretim kaynakları bol bir ülke ile üretim kaynakları kıt bir ülkenin uygulayacakları ekonomik sistemler birbirlerinden farklı olabileceği gibi ekonomik ilişkileri arttıkça ekonomik sistemini değiştirebilir ve yeni yapısal düzeyinde göre yeni ekonomik sistem uygulayabilmektedir (Zeytinoğlu, 1985: 4).

İş bölümünün ve mübadelenin var olmadığı ilk çağlarda üretimi yapan ile üretim sonunda elde edilen mal ve hizmetleri tüketenler genellikle aynı insanlardı. Bu nedendir ki bu devreye tam anlamı ile kapalı aile ekonomisinin egemen olduğunu söylemek gerekir. Bu tür ekonominin en belirgin özelliği, üretimin yalnızca aile ihtiyaçları için aile fertleri tarafından birlikte yapılması ve üretilen bütün malların aynı aile tarafından ve gene birlikte tüketilmesidir. Fakat gelişen zaman içerisinde ve özellikle meydana gelen teknik ve teknoloji buluşları sonunda kapalı ekonominin aile ekonomisi niteliğinden uzaklaşarak toplum ekonomisi haline alması üretim faaliyetinin fert olarak değil toplum olarak ve birlikte sağlanmasını ve yalnızca aile bireyleri için değil pazar amacıyla da yapılmasını zorunlu kılmıştır (Zeytinoğlu, 1985: 11).

Böylelikle kaçınılmaz bir sonuç olarak beliren iş bölümü mübadele faaliyetinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve ihtiyaç-ile tüketim, tüketim-ile üretim, zaman, yer ve insan bakımından birbirlerinden ayrılmışlardır. Zira artık böyle bir ekonomide fertler, kendi ihtiyaçları için değil başkalarının ihtiyacı için üretimde bulunmakta ve kendi ihtiyaçlarını da çoğunlukla kendi ürettiği mal, hizmetler ve mübadele ile gidermektedir. Bu durum ise ihtiyaçların, üretim araçlarının ve üretim faaliyetlerinin tespiti Gibi birçok sorunları ortaya çıkartmaktadır. İşte toplum halinde yaşayan ve başkaları için üretimde bulunan, başkalarının ürettiği mal ve hizmetlerle ihtiyacını gideren insanlar bu sorunları çözümlenmektedirler. Üretilen mal ve hizmetler insanların ihtiyaçlarını karşılamak için tüketime en iyi bir şekilde yapılmasını zorunluluğundadırlar (Zeytinoğlu, 1985: 11-12). Böyle bir zorunluluk ise en olumlu bir biçimde yapabilecek bir sistemin varlığını gerekli kılmaktadır. Yani ekonomik bir sisteme kesin olarak ihtiyaç duymaktadır (Zeytinoğlu, 1985: 12-13; Ölmezoğulları, 2016: 6).

İKİNCİ BÖLÜM: KAPİTALİST VE SOSYALİST İKTİSADİ SİSTEMLERİN İKTİSADİ SORUNLARA YAKLAŞIMI

2.1. Kapitalist İktisadi Sistemin İktisadi Sorunlara Yaklaşımı

Bu Bölümde kapitalist iktisadi sistemin iktisadi sorunlara yaklaşımı, farklı yapı ve işleyişi doğrultusunda insanların ihtiyaçlarını giderme konusunda sistematik önermelerde bulunduğu işlenmektedir. Ayrıca bu sistemin önermelerinin uygulamada ne düzeyde başarılı olduğu, sunduğu reçetelerin sorunlara ne kadar çözüm ürettiği ve yan etkilerinin ne oldukları da metnin akışı içinde irdelenmektedir.

2.1.1. Kapitalizm Tanımı Olarak

Kelime olarak kapital Latince sütun başı anlamına gelmektedir. Ancak zaman içinde özellikle ekonomik anlamı ile (sermaye) öne çıkmış, gerek teorik gerekse de pratik alanda belirleyici bir kavram halini almıştır. Sermaye anlamına gelen ‘kapital’ sözcüğünden türeyen kapitalizm; sermayeyi üretimin bir faktörü olarak ele alan ve diğer faktörler yanında en önemli yeri işgal ettiğini vurgulayan bir iktisadi sistemdir (Öztürk ve İnan, 2014: 28-29; Ölmezoğulları, 2016: 25).

Kapitalizm sözü ilk önce sosyalist yazarların eserlerinde kullanılmıştır. Fakat bununla neyin belirtilmek istendiği ilk olarak W. Sombart tarafından açıklanmıştır. W. Sombarta göre, bir iktisat sistemini belirten unsurlar, iktisadi hayatı hükmü altında bulunduran belli bir düşünce, bu hayatın gelişmesini sağlayan bir örgüt ve teknik ilgidir oluşmaktadır. Bu belli düşünce kapitalizmde şu üç noktada toplanır: kazanç gayesi, rekabet ve rasyonalizmdir. Bu bağlamda Sombarta göre Kapitalizm; kazanç gayesine sahip rasyonel bireylerden oluşan rekabet sisteminin bulunduğu bir sistem olarak ifade edilebilir (Öztürk ve İnan, 2014: 28-29).

Başka bir tanıma göre kapitalizm; bireylerin tek tek ya da gruplar halinde, toprak ve genel olarak üretken kaynakların özel mülkiyetine sahip oldukları ve diledikleri gibi kullanabildikleri bir ekonomik örgütlenmedir (Ölmezogulları, 2003: 26). J. Kovel'a göre kapitalizm ise, anlamlı yaşamın 'benliği maksimize eden yaşam olduğunu söyler. Ben daha fazlaya sahip olacak, daha fazlayı başaracaktır. İyi yaşam budur. Anlamlı yaşam, kişinin en fazla karı elde ettiği, en büyük başarıyı sağladığı yaşam olarak anlaşılır. Benlik Maksimizasyonu ilkesi kapitalist toplumun kişisel ideolojisidir. Bu benmerkezci tutum, doğa karşısında da geçerlidir (Öztürk ve İnan, 2014: 29).

Esasında Kapitalizmin tam bir tarifini vermek kolay değildir. İktisadi sistemler sadece iktisatla ilgili değil tam tersine insanla ilgilidir. Bu sebeple sistemi sadece ekonomik unsurların bir araya gelmesi üzerinden tanımlamak eksik olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kapitalizm, yalnız bir ekonomik sistem değil, genişliğine ve derinliğine bir yaşama biçiminin adıdır. Buna rağmen, mutlaka derli toplu bir tarifte birleşmek gerekirse, kelimenin tabanından -Kapital'den- giderek bazı öne çıkan noktalar vurgulanarak belirli bir çerçeve ortaya konulabilir. Kapital – Sermaye - üzerinden öne çıkan noktalar özet halinde:

- Sermayenin teknolojik yönü ile üretime geniş ölçüde ağırlığını koyduğu
- Sosyal yanı ile daha çok özel ellerde ve firmalarda toplanmakla mülkiyet sahibi olan ve olmayanları iki ayrı sınıf halinde yüz yüze geldiği
- Yol ve yöntem tarafı ile de firma kararlarına tek yanlı olarak kâr motifini hâkim kıldığı bir sistem olarak karşımıza çıkmış olmaktadır (Ülgener, 2006: 244).

Kapitalizm, sürekli kriz tehdidi altında kendini var eden, daha açık bir ifade ile önce kriz yaratan ve ardından yarattığı bu krizden beslenerek ya da yenilenmiş olarak çıkabilen bir ekonomik-politik sistem olarak da tanımlanabilmektedir. Nitekim tarihsel olarak bakıldığında kapitalizmin ciddi krizlere maruz kaldığı ve her defasında kendini yeniden üreterek ayağa kalkmayı başardığı görülmektedir (Öztürk, 2013: 74-75; Aydın, 2012: 1).

Kapitalizmi anlama ve sistematikleştirme girişimlerinin Adam Smith ile başladığını söylemek kuşkusuz basitlik olacaktır. Önce Avrupa'nın sonra dünyanın büyük bölümünün egemen toplumsal, siyasal ve ekonomik sistemi olarak kapitalizm, yüzlerce yıllık (kimi araştırmacılara göre binlerce yıllık) bir süreçte çok yavaş ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bir sistemin ortaya çıkışında insanlar bu sistemi anlamaya ve kavramaya çalışmaktadır. Bu sebeple sistemleri metodolojik olarak ele almakta yarar vardır (Öztürk, 2013: 75; Atik, 2012: 34).

Metodolojik yaklaşıma göre "kapitalizm" dört grup kavramsal ve davranışsal düzenlemeyle karakterize edilebilir:

- 1- Pazara yönlendirilmiş mal üretimi; Hem ekonomik anlamda hem de toplumsal anlamda her birey fayda sağlama amacıyla gereksinimlerinin karşılanması için, piyasadaki iktisadi sistemlerden biriyle muhatap olmaktadır.
- 2- İktisatta Üretim araçlarının şahıslarca kullanımı; şahıslara üretim için gerekli hammaddenin, alet ve fiziki ortamın nasıl kullanabileceğinin araştırması yapılarak bu araçların kullanımının sağlanmasıdır. Emek gücünü pazarda satmadığı sürece var olamayan nüfusun büyük bölümü; ürettikleri mallar kendilerine ait olmaktan çok üretim araçlarının sahipleri olan kapitalistler tarafından sahiplenilir. Üretken faaliyete girmek için kişinin emeğini bir kapitaliste satması gerekir. Böylece kapitalizm önceki herhangi bir üretim tarzından farklı olarak üretken insan gücünü (emek gücünü) doğrudan bir mala dönüştürür ve insanların büyük çoğunluğunun kendi mallarını, emek güçlerini, bir kapitaliste ücret için satmadıkça yaşayamadıkları bir dizi koşulu yaratır (Öztürk, 2013: 75-76; Şemdeddin, 1986: 83-84).
- 3- İktisadi sistem içerisinde çoğu bireyin, bireyci, açgözlü, azami davranışı; işçiler daha çok gelir elde etmek ve işsizler ordusuna katılmamak için daha zor koşullarda ve daha uzun sürelerde çalışmayı göze alırlar. Kapitalistler ise rekabette tutunmak ve baskın gelebilmek için sermaye birikimini en azından rakiplerine kıyasla daha yüksek tutmak zorundadırlar. Böylece ziyadesiyle açgözlü ve savaşımçı bir davranışa itilirler (Öztürk, 2013: 75-76; Şemdeddin, 1986: 83-84).

Büyük gemilerin yapılması, yeni ticaret yollarının keşfi, yeni kıtaların bulunması, sömürü politikaları ve bütün bunların sonucunda ortaya çıkan değerli maden akışı ve bu sebeple gelişen parasal ekonomi, para bolluğunun meydana getirdiği yüksek fiyatlar ve bu fiyatların uyardığı ticaret, sanayi toplumunu meydana getirmiştir. Ana hatları ile sıralanan bu gelişmeler bugünkü ticari kapitalizmin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylece Kapitalizm; özel teşebbüse ve piyasa serbestliğine dayanan üretim sistemi olarak tanımlandığı gibi özel mülkiyet ve iktisadi hürriyete dayanan bir piyasa ekonomisi olarak da tanımlanabilmektedir (Öztürk,2013: 76; Ünlüöner, Tayfun, 2009: 33).

2.1.2. Kapitalizm Sisteminin Doğuşu

Sanayi Devriminin gerçekleşmesi ve ticaret yapan burjuva sınıfının ortaya çıkışıyla birlikte sermaye birikimi meydana gelmiş ve bu duruma uygun olarak ilk önce Merkantilizm (Ticaretçilik) adı verilen bir politik yaklaşım doğmuştur. Merkantilistler ihracatı savunup, ithalatı reddeden ve ülke içinde değerli maden biriktirilmesini ama dışarıya asla çıkartılmamasını savunan bir görüşe sahiptirler. Bu görüşün mutlak olarak işlemeyeceği daha sonraları anlaşılmıştır. Fakat sağladığı sermaye birikimi ve mantığı kapitalizmin bugünkü biçiminin ilk örneklerinin netleşerek ortaya çıkmasını sağlamıştır. Daha sonraları Adam Smith, Ulusların Zenginliği adlı eserinde Kapitalizmin temel prensiplerini ortaya koymuştur (Selik, 1981: 1).

Liberalizmde her türlü devlet müdahalesi mukaddes insan hürriyetine tecavüz sayılmaktadır. Serbest rekabetin ve kişinin kendi çıkarı peşinde koşarken topluma en yüksek yararı sağlar ilkesinin geçerli olduğu liberalizm sisteminin uygulandığı XVII. ve XIX. yüzyıllarda toplumların sosyal yapılarında meydana gelen olumsuz nitelikli büyük ve önemli değişiklikler ekonomi alanında yeni düşünce ve görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuş. Liberalizm sistemi XIX. yüzyıl sonlarında kaçınılmaz bir sonuç olarak yerini kapitalizm ve sosyalizm gibi ana iktisadi sistem uygulamalarına bırakmıştır (Zeytinoğlu, 1985: 65; Hiç, 1979: 6).

Kapitalizm 16. yüzyıldan bugüne kurumsal yapısını şekillendirmiş ve özellikle ikinci dünya savaşından bugüne değin baskın ve yaygın ekonomik sistem halini almıştır. Bugün dünyanın hiçbir ülkesinde tam olarak kapitalist ekonomik sistem olmamasına rağmen birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede kapitalizmin baskın olduğu karma ekonomik sistemlerin uygulandığı görülmektedir (Öztürk ve İnan, 29; Hiç, 1979: 5).

2.1.3. Kapitalizmin Kurumları

Belirtildiği üzere iktisadi sistemler soyut modellemelerdir. Bir takım varsayımlar üzerine bina edilir, toplumun refaha ulaşmasında yol haritası ortaya koymaya çalışırlar. Fikirlerin uygulamaya geçmesinde gerekli bir takım temel noktaların varlığını zorunlu kılarlar. Bir bütün olarak uygulamaya konulduğunda sistemin işleyeceği varsayılır. Soyut olan sistemlerin temel yapılarını izah etmek üzere kurumlar söz konusu olmaktadır. Bu kurumlar nasıl bir ekonomik yapı ve işleyiş olacağını izah etmektedir. Düşünce arka planı, felsefi temel ve uygulamada şekillenmesi beklenen ve şart koşulan kurumlar sistemlerin kimliklerini ayırt etmektedir (Öztürk, 2013: 77; Şemdeddin, 1986: 89).

Kapitalist iktisadi sistemde, insana bakışta, bireycilik ilkesi sistemin özünü oluşturmaktadır. Devlet, sosyal kurumlar, işletmeler bu ilkeye göre, sadece bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu kümelerdir. Bireycilik ilkesine göre bireylerin (insanın) kendisi ve bireyin hakları ve özgürlükleri hiçbir zaman dokunulmaması gereken en yüce ve kutsal değerlerdir. Birey her şeyin önündedir. Devlet ve diğer sosyal kurumlar sadece insanların kişisel çıkarlarını korumada, özgürlüklerini kullanmada yardımcı olan araçlardır. Bireyler haklarını ve özgürlüklerini kullanmada (Yaşama Hakkı, mülkiyet hakkı, girişimcilik hakkı, meslek ve iş seçme özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, inanç özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, örgütlenme hakkı vs. tam ve sınırsız bir serbestliğe sahip olmalıdır (Eski, 2007: 43; Öztürk, 2013: 78).

Tarihsel gelişim sürecinde birey kendi kimliğini ve varlığını kapitalist iktisadi sisteme kadar ispatlama sorunu yaşamıştır. Özellikle çobanlık ve çiftçilik aşamalarından sonra gittikçe kaybolan bireyin kutsiyeti sonucunda iktisadi faaliyetler sadece belirli bir kesimin kararları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Kapitalist zihniyet ise bireyi merkeze koyarak ciddi bir farklılık ortaya koymuştur. Böylece yayılması ve kabul edilmesinin görece daha hızlı olduğu da ifade edilebilir. Bireyi esas alan Kapitalist Sistemin; temel koordinasyon aracı da piyasa sistemidir. Piyasa sistemi ile uyum içindeki temel öncelik ilkesi, bireyselliktir. Kapitalizmin birçok kaynaktan âdemi merkezî iktisadi sistem' olarak ifade edilmesinin sebebi de budur. Birey ve piyasa merkezinde şekillenen iktisadi sistem olarak kapitalizmin olmazsa olmazı olan başlıca kurumları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır. Özel Mülkiyet Hakkı, Sözleşme Serbestisi, Girişim ve Çalışma Serbestisi, Piyasa Mekanizması ve Fiyatlar Sistemidir (Öztürk,2013: 78-79 ; Şemdeddin, 1986: 90-91).

2.1.3.1. Özel Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet; genel anlamda insan ile eşya arasındaki ilişkiyi, insanın eşya ile ve eşya üzerindeki etki ve yetkisini tanımlamaya yönelik bir kavramdır. İnsanların eşya ile ilişkisi toplumsal olarak gerçekleşebildiği gibi özel olarak da gerçekleşebilmektedir. Kişilerin eşya ile olan münasebetlerinin özel olarak belirlenmesi, sahiplik olması, özel mülkiyeti ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda özel mülkiyet: insan ihtiyacını ya da eksikliğini gideren maddi varlıklar üzerinde sahiplenme ve kontrolü düzenleyen kurallar sistemi kavramıdır. Sistem olarak kapitalizmin temel aşamada bulunan kurumlarından ilki özel mülkiyet kurumudur. Kapitalizm mülkiyet kurumunu bireye tahsis etmektedir. Bireyin kutsiyeti ona mal mülk edinme hakkı tanımakta, böylece bireyler bu sistem içinde sahip olma güdülerini doğrultusunda üretim araçlarında ve tüketim malları üzerinde mülkiyete sahip olmaktadır (Öztürk,2013: 79; Özgener, 2000: 187).

Kapitalist Sistemde, tüketim mallarının ve üretim araçlarının mülkiyeti devlete veya diğer mercilere karşı güvence altına alındığı vakit, özel girişimcinin,

hareket alanını genişletme imkânına kavuşacağı ve faaliyetlerini daha sağlıklı bir biçimde yürüteceği öngörülmektedir. Nitekim her çeşit mala ve üretim aracına sahip olabilen ve bunları veraset yolu ile çocuklarına bırakabileceğine inanan girişimci, üretim kararları alırken kendi çıkarını gözetecek, yani en yüksek kârı elde edecek şekilde davranacaktır (Aydın, 2003: 3-5). Bu açıdan özel mülkiyet kurumu veraset kurumu ile birlikte işlev görmektedir (Öztürk,2013: 80; Ölmezoğulları, 2016: 26-27).

Kapitalist sistem içinde mülkiyet hakkının düzenlenmesi ve korunması devletin görevidir. Ancak, belirtmek gerekir ki kapitalizmin teorik biçiminde bile özel mülkiyet hakkı sınırlandırılmadan bırakılamaz. Özel mülkiyet hakkı üzerindeki kısıtlamalar, bu kavramın kendisi kadar eskidir. Değişik ülkelerde ve değişik dönemlerde benimsenen mal rejimi çerçevesinde mülkiyet hakkı, kamusal çıkarlar, toplum ve çevre sağlığı, güvenlik ve genel ahlâk anlayışı gibi nedenlerle belirli ölçülerde sınırlandırmıştır (Ölmezoğulları, 2003: 27). Ancak yine de özel mülkiyet hakkı kapitalizm için olmazsa olmaz niteliktedir. Bu sebeple kapitalizm; kapitalizmin devamı için, yetkilerini sınırlamaya çalıştığı devlete özel mülkiyet hakkının korunması vazifesini yüklemektedir. Özel mülkiyet ve veraset kurumu kapitalist sistemin motor gücü olarak her bireyin sahip olma ve tasarrufta bulunabilme güdüsüne dayanak sağlamaktadır (Öztürk, 2013: 80-81; Hamitoğulları, 1982: 376).

2.1.3.2. Sözleşme Serbestisi

İnsan olarak bireyi, mülkiyet kapsamında da özel mülkiyeti temel alan kapitalizm, iktisadi hayatın bir diğer önemli unsuru olan sözleşme konusunda serbestliğe vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda kapitalizmin ikinci kurumu ‘sözleşme serbestisidir. Mülkiyet kurumu iktisadi hayatın dinamiği olarak belirtilmişti. Sözleşme serbestisi ise iktisadi hayatın kapsamı ve sınırlarının kimin tarafından düzenleneceğinin belirlenmesi açısından oldukça önemli yere sahip olarak düzenleyicidir. Bireyi esas alan kapitalizmde bireyler kendi düşünce ve arzuları doğrultusunda herhangi bir konu üzerinde sözleşme yapmaya muktedirlerdir. Bu

açından sistemi düzenleyen bireylerin özgür olarak yaptıkları sözleşmelerdir (Öztürk, 2013: 81; Özgener, 2008: 179).

Bireylerin üretime katılma ve üretimden pay alma sürecindeki konumları ve kendileri üzerinde nasıl bir baskı hissettikleri, bu baskıyı nasıl algıladıkları ekonomik özgürlüklerinin sınırlarını belirlemektedir. Çalışma özgürlüğü, iş seçme özgürlüğü, miras özgürlüğü, istediği mal ve hizmetleri satın alma özgürlüğü ekonomik özgürlüklerin başında gelmektedir. Öte yandan insanların neyi, ne kadar, nasıl ve kimin için üreteceklerine karar verirken kendilerini özgür hissedip hissetmedikleri oldukça öznel bir durumdur (Demir, 2003: 152). Burada sözleşme serbestliğini etkilemede birçok faktörün rol aldığı bilinmektedir, ancak yine de bir zorlamanın olmaması gerektiği kabul görmektedir. Tüm iktisadi hayatın sözleşme serbestisi üzerinden şekillenmesi, bireylerin kendilerini rahat hissetmelerine ve kararlarını rasyonel olarak almalarına sebep olacaktır. Zor kullanılarak yapılan sözleşmelerin sosyoekonomik yapıyı olumsuz etkilediği, gelişme ve ilerlemeyi engellediği düşünüldüğünde sözleşme serbestisi kurumunun önemi anlaşılmaktadır (Öztürk, 2013: 81-82).

2.1.3.3. Girişim ve Çalışma Serbestisi

Serbest piyasa ekonomisi olan kapitalizmde özel mülkiyet ve sözleşme serbestliği çerçevesinde varlığı ortaya çıkan diğer bir kurum ise 'girişim ve çalışma serbestisidir. Kapitalist düzende, özellikle üretim mallarına sahip olabilen ve onları miras yoluyla çocuklarına bırakabileceğine inanan kimseler, girişimci olarak kararlar alırken, kendi çıkarlarını düşünürler: yani en yüksek kârı elde etmeye çalışırlar. Bu, kapitalist düzenin dinamizmini oluşturur. Mülkiyet hakkına dayanarak üretim araçlarına sahip olan girişimciler, bunları serbetçe, kendi çıkarlarına en uygun alanlarda kullanma özgürlüğüne sahiptirler. Bu özgürlüğe, girişim özgürlüğü denir. Girişimcinin kendi çıkarlarını gözeterek serbestçe hareket etmesi, kapitalizmde iktisadi gelişmenin temel güdüleyicisidir. Girişimci kârını arttırmak çaba ve sorumluluğu içinde yeni üretim tekniklerini, daha ucuz hammadde kaynaklarını arar. Rasyonel hareket eden girişimci, kullandığı üretim faktörlerini en verimli alanlara

yöneltir. Girişimci, üretim yoluyla maliyetleri ve rekabet edebilmek için de fiyatları düşürme çarelerini arar. Girişimcinin refahı, işçinin refahını yükseltir. Artan üretim sonucunda tüketiciler için de daha uygun piyasa koşulları ortaya çıkar ve sonuçta toplum refahı yükselir (Han, 2006: 47; Öztürk,2013: 82).

Girişim özgürlüğünün kapitalist sistem içindeki işlevleri şunlardır (Ölmezoğulları, 2003: 28-29):

- İlk olarak üretim faktörlerinin en uygun kullanım alanlarına tahsisini sağlar. Herhangi bir mala olan talebin yükselmesi ile malın fiyatının, dolayısıyla da bu malın üretiminde kullanılan faktörlerin fiyatlarının artması sonucunu yaratacaktır. Üretim faktörleri sahipleri de kaynakları bu alanlara yönlendireceklerdir. Sonuçta, toplumun en çok gereksinim duyduğu mal ve hizmetler üretilirken üretim faktörleri sahipleri de maksimum gelir elde edeceklerdir. Bu, iktisadi etkinliğin sağlanmasıdır.
- İkinci olarak, girişim özgürlüğü mevcut üretken kaynakların istihdamını gerçekleştirir. Herhangi bir üretim faktörü belirli bir fiyat düzeyinde istihdam edilememişse bu faktörün sahipleri onun getirisinden tamamen yoksun kalmak yerine daha düşük bir fiyattan arz edeceklerdir. Kâr maksimizasyonu amacı ile hareket eden girişimciler ise ucuzlayan üretim faktörünü daha fazla kullanacaklardır. Böylelikle girişim özgürlüğü, kâr amacı ile birlikte ekonomide tüm kaynakların kullanımını sağlayacaktır.
- Girişim özgürlüğünün üçüncü işlevi ise yatırımlar ve yenilikler için bir özendirici olmasıdır. Girişimcilerin başta gelen çabalarından biri maliyeti düşürücü buluşların araştırılması ve kârın arttırılmasıdır. Bu ise araştırma-geliştirme faaliyetlerine önem verilmesi ve teknolojik gelişmelerin hızla üretime uygulanması sonucunu yaratır. Kapitalizm öncesi varlığı oldukça kısıtlı olan ancak kapitalizmde bir bütün olarak ortaya çıkan girişimci (müteşebbis) bu işlevler çerçevesinde hareket ederek ekonomik hayatın belirleyicisi olmaktadır (Öztürk, 2013: 83; Ölmezoğulları, 2016: 28-29).

Girişim ve çalışma serbestisi kurumunun ikinci ayağı olan çalışma serbestisi, bireylerin sahip oldukları üretim faktörü olarak emeklerini istedikleri işte kullanma

haklarının olduğu anlamına gelmektedir. Bu durumda bireyler sadece istedikleri işte çalışırlar. Herhangi bir işte çalışmaya veya bir işte sözleşmeye aykırı işleri yapmaya zorlanamazlar. Kapitalist sistem akışkan yapısı çerçevesinde bireylere kendi çıkarlarını maksimize edecek işleri bulmalarını ve çalışma koşullarını belirleme haklarını öngörmektedir (Öztürk, 2013: 84; Ölmezogulları, 2016: 28; <https://ekonomist.co/>).

2.1.3.4. Piyasa Mekanizması ve Fiyatlar Sistemi

Özel mülkiyet hakkı, sözleşme serbestisi, girişim ve çalışma serbestisi kurumları çerçevesinde bireyler kendi çıkarlarını maksimize etmek için iktisadi faaliyetlerde bulunurlar. Ancak özel mülkiyetlerini arttırma, istedikleri sözleşmeleri yapma ve istedikleri işte çalışma veya diledikleri işi kurma serbestlikleri bireylerin iktisadi hayata aktif olarak katılmalarını sağlarken, bu katılımın karşılığının ne olması gerektiği hakkında bir fikir vermemektedir. Bu durumda üretilen mal ve hizmetlerin sunulacağı ve fiyatlarının belirleneceği bir kuruma piyasaya ihtiyaç doğmaktadır. Ekonomi dilinde piyasa; genel anlamda, bir mal ve hizmetin arz ve talep edicilerinin düzenli olarak karşılaştıkları yer-ortam olarak tanımlanmaktadır. İktisadi karar birimleri olarak alıcılar ve satıcılar ürünlerini almak-satmak üzere piyasaya gelirler. Piyasada bireyler kendi çıkarlarını maksimize etmek üzere rekabete girerler (Öztürk, 2013: 85).

Diğer bir anlatım ile tüketim mallarının alıcıları ve satıcıları, üretim faktörlerinin alıcılar ve satıcılar vardır. Bunların oyun sergiledikleri sahnenin adı piyasadır. Her malın ve üretim faktörünün bir piyasası vardır. Bütün oyuncuların amacı başarılı olmaktır. Burada başarı, her oyuncunun kendi çıkarını en iyi şekilde sağlamasıdır. Alıcılar ve satıcıları, aileler ve firmalar olarak da düşünülebilir. Aile veya hane halkı iktisat teorisinde tüketici birim olarak kabul edilir. Aileler üreticilerden veya firmalardan mal ve hizmet satın alıp kullanırlar. Bunun için firmalara bir karşılık öderler. Aileler aynı zamanda üretim faktörlerinin sahibidirler. Bir bedel karşılığında sahip oldukları üretim faktörlerini veya bunların hizmetlerini

firmalara satarlar. Böylece mal ve hizmetlerin bedellerini ödemelerini mümkün kılan bir gelir elde ederler. Demek ki firmalar, üretim faktörlerinin alıcıları ve bunları kullanarak ürettikleri malların ve hizmetlerin satıcılarıdır. Bu oyunda tüketicinin amacı elindeki imkânlarla ulaşabileceği en yüksek tatmine ulaşmaktır. Üretici de mümkün olan en yüksek kârı elde etmeğe çalışacaktır. Böylelikle tüketici ve üretici birimler arasındaki çıkar çatışması oyunu şekillenmektedir (Öztürk, 2013: 85-86).

Piyasa mekanizmasının işleyişinde, bu oyunda, en önemli konu rekabet düzeninin sağlanmasıdır. Rekabet düzeni iyi işlediğinde piyasadaki, en üretkeni, en çalışkanı, en yetenekliyi, en başarılıyı ödüllendirir. Başarısız olanı, piyasa koşullarına ve değişime uyum yapamayanları ekonomik anlamda cezalandırır ve piyasadan uzaklaştırır (Eski, 2007: 46). Böylece rekabet kurumu sayesinde piyasa bir elek vazifesi görür. Rekabetçi piyasa mekanizması, bir toplumda hangi malların ne kadar, hangi üretim yöntemleriyle ve kimler için üretileceği sorunlarını da çözüme kavuşturur. Kaynakların tam ve etkin kullanımı piyasa mekanizmasında rekabet düzeni içinde sağlanacaktır. Gelir dağılımı da piyasa mekanizması aracılığıyla kendiliğinden çözüme bağlanacaktır. Bu düzende herkes, toplam üretime, hâsılaya katkısı ölçüsünde payına düşeni alacaktır (Han, 2006: 48). Bu mekanizmanın sorunsuz olarak işlemesi için tam rekabetin varlığı kabul edilmektedir. Tam rekabet en genel anlamda, bireysel satıcının ürününe yönelik talebin tam esnek olduğu bir durumdur. Tam rekabetin söz konusu olmadığı ekonomilerde ise piyasa mekanizmasının işleyişinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla tam rekabet şartlarına ulaşmak için meşru otoritenin düzenlemelerine ihtiyaç duyula bilmektedir (<https://ekonomist.co/>; Öztürk, 2013: 86).

Ekonomilerin en köklü sorunlarından biri olan gelir dağılımı, kapitalizmde, piyasanın işleyişine bırakılmış durumdadır. Ancak bu durumda kendi içinde sıkıntıları barındırmaktadır. Rekabetçi piyasa mekanizması üretim faktörlerinin etkin dağıtımını sağlayabilir, ancak bu, ortaya çıkacak gelir dağılımının dengeli veya eşit olması demek değildir. Tam tersine, piyasa mekanizmasının gelir dağılımına rehberlik etme veya gelir dağılımını denetleme gibi bir işlevi bulunmamaktadır. Oysa

ekonomik etkinlik kadar, dengeli gelir dağılımı da toplumların en önemli politika hedefleri arasında yer almaktadır (Seyidoğlu, 2006: 405).

Bu ve benzeri sorunları ihtiva etmesine karşın piyasa mekanizması kördüğümü kısıktandıracak kadar girift olan insan tercih ve isteklerini tek başına organize etmektedir. Her birey kendi bilgi birikimi doğrultusunda çıkarını maksimize etmeye çalışmaktadır. Gereken şartlar oluşturulur ise ekonominin tamamının refahının artmasına sebep olacaktır (Öztürk,2013: 87). Burada bireyin hareketlerini yönlendiren bilginin ne olduğu önem kazanmaktadır. Nobel iktisat ödüllü Friedrich August von Hayek'in kendiliğinden (aniden ortaya çıkan) şeklinde ifade ettiği piyasa mekanizmasında ekonomik sistemi yürütmek için gereken bilgi, teknik bilgi veya bilimsel bilgi değil, zaman ve bulunduğumuz yere göre, doğal ve sosyal olaylara dayanan duyarlılık bilgisidir. Piyasada insanlar kendi ekonomik eylemlerini yaparlarken bu bilgi bir bütünü hareket gibi farkına varılmadan tabii olarak ortaya çıkar ve yayılır. Bu sebeple piyasa rekabeti insanların rekabet olsun diye yaptıkları planlı bir hareketten ziyade insanların normal hareketlerinden dolayı meydana gelir. Bu kendiliğinden (aniden meydana gelen) düzen, bireylerin bağımsız hareketleriyle meydana gelen bir sistemdir. Bireyler bunu bilerek ve faydalı olsun diye yapmamaktadırlar fakat neticede yapılanlar herkesin faydasına olan bir şeyler yaratmaktadır (Kılıçay, 2004: 16-18; Öztürk, 2013: 87).

Piyasa ve rekabet kurumunun kapitalist sistem içindeki önemine değindikten sonra kapitalist sistemde üretilen mal ve hizmetlerin değerinin nasıl saptanacağına geçmekte fayda vardır. Bilindiği üzere öncül iktisat düşünürleri olan klasik iktisatçılar değeri içerdiği emek zaman üzerinden tanımlama yoluna gitmişler ve bunun sonucunda ürünün içerdiği maliyet üzerinden doğal fiyatı tanımlamışlardır. Ancak zaman içinde piyasa mekanizmasının işlerliğinin artması neticesinde doğal fiyatın yerini piyasa fiyatı almıştır. Bu doğrultuda piyasa mekanizması ve rekabet kurumunun devamında fiyatlar sistemine geçilmesi ve işleyişinin tahlil edilmesi gerekmektedir (Öztürk, 2013: 88; Özgener, 2008: 179).

Kapitalist sistemin kalbini fiyat sistemi oluşturmaktadır. Fiyat sistemi ifade edilen Serbest Girişimcilik ve Serbest Seçim, Özel Mülkiyet ve Miras Hakkı, Piyasa Mekanizması ve Rekabet kurumlarının organize edilmesini sağlamaktadır. Böyle bir sistemde emek dâhil her mal ve hizmetin bir fiyatı oluşmaktadır. İnsanlar emekleri dâhil sattıkları her şey karşısında para elde ederler ve bu parayı istedikleri mal ve hizmeti satın almak için harcarlar. Belli bir maldan daha fazla istenirse o malın fiyatı yükselmeye başlar; bir maldan daha az istenirse o malın fiyatı düşmeye başlar. Anlaşılacağı üzere kapitalist sistemde belirleyici olan talep eden yani tüketicidir. Üreticiler, üretim kararlarını mal ve girdi fiyatlarına dayandırır. Böylece bir malın fiyatındaki artış o maldan üretilen miktarın artmasına neden olurken, malın fiyatındaki bir düşüş o maldan üretilen miktarın azalmasına neden olur. Böylece firmaların üretim kararlarıyla tüketicilerin istekleri dengelenmiş olur (Parasız, 1996: 19-20; Ölmezoğulları, 2016: 32).

Fiyatlar, sistemde üstlendiği kilit rol sebebiyle oldukça önemli bir yere sahiptir. Sağlıklı işleyen bir fiyat sistemi ekonomideki bütün aktörler açısından oldukça önemlidir. Bu sebeptendir ki merkez bankaları gibi bütün ülkelerin en önemli iktisadi kurumlarının nihai hedefi ve/veya birinci önceliği fiyat istikrarının korunmasıdır (Öztürk, 2013: 88-89).

Fiyatlar sistemi yukarıda belirtilen sorulara cevap vermesinin yanı sıra ekonomide birtakım önemli fonksiyonları da görmektedir. Bu fonksiyonlardan öne çıkanlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Eski, 2007: 51-52):

- 1- Denge sağlama Fonksiyonu; fiyatlar piyasada arz ve talep arasında denge sağlar. Piyasada talebin ve arzın gerisinde yer alan piyasa güçlerinin etkileşimi sonucu, talep ve arz otomatik dengeye gelir. Bu denge noktasındaki fiyata piyasa fiyatı denir.
- 2- Uyarılma Fonksiyonu; fiyatlar malların ve üretim faktörlerinin kıtlık derecesini yansıtır. Fiyatlar yükseliyorsa ya arz daralmış ya da talep artmıştır.

- 3- Yönlendirme fonksiyonu; fiyatlar arzı, üretimi ve üretim faktörlerini, yatırımları talebin en yüksek olduğu ve en yüksek fiyatların sağlanacağı ekonomik faaliyet alanlarına yönlendirir.
- 4- Eğitim Fonksiyonu; tam rekabet koşulları altındaki bir piyasada, piyasa fiyatları tek firma tarafından etkilenmeyeceğinden, üreticiler piyasada kar sağlayabilmek için maliyetleri düşürmek zorundadırlar. Bu şekilde fiyatlar üreticilere rasyonalizasyona (verimli çalışmaya) zorlayıcı bir eğitim verir. Fiyatlar talep yönünde de eğiticidir.
- 5- Bölüşüm fonksiyonu; fiyatlar arz ve talep sonucunda oluştuğu için üretim faktörlerinin gelirlerinin toplamını (ücret + kar + faiz + rant) yansıtır. Üretim faktörlerinden özellikle karın ne olacağı fiyata bağlıdır. Diğer faktörler değişkenlik gösterebilir. Cevapladığı sorular ve üstlendiği fonksiyonları itibariyle serbest piyasa sisteminde ana koordine edici mekanizmanın fiyat olduğu görülmektedir (Öztürk,2013: 89-90).

Kapitalizmde iktisadî faaliyetlerin devletin müdahalesinden arındırılarak kendi iç dinamiklerinin yönlendirmesine bırakılması bir başka ifade ile fiyat mekanizmasının bu faaliyetlere egemen kılınması öngörülmektedir. Fiyat mekanizmasının Adam Smith'in kavramsallaştırması ile görünmeyen bir el olarak, üretim ve bölüşüm aşamalarında yaşanan bütün sorunları çözüme kavuşturacağı düşünülmektedir (Aydın, 2003: 3-5). Ancak klasik teorilerin bu düşüncesi günümüzde bulunan serbest rekabet koşullarına dayalı olduğu görülmektedir (Öztürk, 2013: 91).

2.1.4. Yapı ve İşleyiş Olarak Kapitalizm

Bireyi ve ussallığı temel alan bu sistemde insanlar çıkarlarının peşinde koşmaktadırlar. Böylece bireylerden oluşan piyasa, doğal bir örgütlenme yapısına ulaşır. Piyasaya doğal bir iktisadi örgütlenme vasfını kazandıran, gayri şahsi olması yani milyonlarca üreticinin ve tüketicinin birbirlerini tanımadan ve kişisel durumlarını bilmeksizin fiyat sinyallerine göre üretim ve tüketimde bulunmak üzere

mübadele yapmalarınıdır. Böylelikle, piyasa ekonomisini objektif kılan unsur piyasa fiyatları olup, bunlar piyasa mekanizmasının işleyebilmesi için kullandığı ödül ve cezaların tayininde ve milyonlarca üreticinin tanımadıkları milyarlarca tüketicinin tercihlerine göre üretim yaparak karlarını arttırmak için dikkate aldıkları sinyallerdir (Öztürk, 2013: 91; Turan ve Işık, 2007: 39).

Bu sinyaller doğrultusunda piyasada yer alan bireyler girişim ve çalışma serbestisi ile piyasaya giriş yapmakta, sözleşme serbestisi ile kendilerini diğer kurum ve kuruluşlara karşın güvende hissetmekte, özel mülkiyet ve veraset kurumu ile de mülk edinme güdüsüne girmektedirler. Belirtildiği üzere kapitalist sistemde tüm ekonomik kararlar, kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği varsayılan hane halkları ve firmalar tarafından alınır. Sistemin temel olarak varsaydığı unsurlar önemlidir (Öztürk, 2013: 92; Abdeh,1974: 226).

Kapitalizmde fiyat mekanizmasının otomatik işliyor olması onun en önemli artlarından biridir. Fiyat mekanizmasıyla ekonomi değişen arz ve talep koşullarına hemen cevap verebilir. Piyasalarda rekabet derecesi yüksek olması önemlidir. Çünkü rekabet yüksekse kimsenin büyük gücü yoktur anlamına gelmektedir. Serbest piyasada yüksek rekabet ortamı sağlanmış ise bu durum fiyatların düşmesine ve bu da firmaların daha etkin çalışmalarına sebep olur. Etkin çalışan firmalar üretim faktörlerini daha etkin birleştirenler olarak daha fazla kar elde ederler. İşçiler daha etkin çalıştıkları ölçüde iş güvencesi daha sağlam ve ücretleri de daha yüksek olur. Tüketiciler neyi alacakları konusunda daha dikkatli oldukları ölçüde paralarını daha iyi değerlendirmiş olurlar. Böylece rekabetçi piyasalarda alım ve satım yaparak ülkenin kaynaklarının tüketici istekleri doğrultusunda etkin kullanımını özendirerek temel ekonomik sorun olan kıtlığın en aza indirilmesine yardımcı olurlar (Öztürk, 2013: 92-93; <http://www.teorivepolitika.net/index.php>).

Rekabetin olduğu bir ortamda karlarını en çoğaltmak isteyen firmaların daha etkin üretim yapmaları birçok teknolojik gelişmeyi ortaya çıkarmıştır. Firmaların maliyetleri düşürmek için sermaye birikimlerini arttırmaları gereği ortaya çıkmaktadır. Kapitalist üretim sürecinde sermaye birikiminin gerçekleştirilmesi ve

bunun genişletilmesinin esası kârın en çoğaltmasıdır. Kârın en çoğaltması ise girdi (işgücü, sermaye, hammadde vb.) maliyetleri ile satış hâsılatı arasındaki farkın yani kârın arttırılmasıdır. Bu sebeple kapitalistler ile işgücü, hammadde sahipleri arasında süregelen bir çatışma söz konusu olmaktadır. Sermaye birikimini arttırma ve rakiplerine karşı rekabette avantaja sahip olma adına kapitalistler diğer üretim faktörleri sahipleri ile çatışmaktadır. Dolayısıyla sistemin özünde serbestliğe sahip olan bireylerin hâsıla üzerinde daha yüksek pay alabilmeleri için bir çatışma içinde oldukları görülmektedir (Öztürk,2013: 93; Abdeh,1974: 227).

2.2. Sosyalist İktisadi Sistemin İktisadi Sorunlara Yaklaşımı

Genellikle sosyalizm olarak tasnif edilen sistem farklı yapı ve işleyişi doğrultusunda insanlara ihtiyaçlarını giderme konusunda sistematik önermelerde bulunmaktadır. Ancak bu sistemin önermelerinin uygulamada ne düzeyde başarılı olduğu, sunduğu reçetelerin sorunlara ne kadar çözüm ürettiği ve yan etkilerinin ne oldukları oldukça tartışılmaktadır.

2.2.1 Sosyalizm Tanım Olarak

Ütopik ve bilimsel düşünürlerin fikirleriyle yoğrulan kolektif düşünce nihayetinde sosyalizm adında bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Sözcük olarak ‘sosyalizm’, ilk olarak öncü sosyalist düşünürlerden olan R.Owen’in yayınladığı ‘Cooperative Magazine’ adlı dergide, 1827 yılının Kasım ayında geçmiş, liberal-kapitalist-bireyci eğilimlere karşı bir eleştiri-itiraz anlamlarında kullanılmıştır. Sonrasında da yine Owen ve taraftarlarınca yayınlanan ‘The Poor Man’s Guardian’ adlı gazetede ekonomik sistem anlamında kullanılmıştır (Hamitoğulları, 1982: 543).

Sosyalizm kelimesi, Latince soci (arkadaş) kelimesinden türetilerek social (sosyaltoplumsal) şeklinde sıfata, buradan da socialism (sosyalizm-toplumculuk) şeklinde isim haline dönüşmüştür. Arapça merkezli medeniyetlerde ise iştirakiyyün

kelimesi ile yer bulmuştur. Tanım olarak sosyalizme bakıldığında farklı tanımlamalar öne çıkmaktadır. Bu tanımlardan bir bölümü özgürlük, eşitlik, iyilik ve yardımlaşma üzerine temellendirilmiş olarak ütopyik sosyalist düşünürler tarafından ortaya atılmıştır. Ancak bilimsel olarak ele alındığında ortak noktanın, üretim araçlarında mülkiyetin ve karar merciiinin merkezi otoritede olduğu ve bu otoritenin planları çerçevesinde iktisadi hayatın şekillendiği sistemdir (Öztürk ve İnan, 2014: 36; Hamitoğulları,1982: 543; Öztürk, 2013, 118).

Sosyalizm; ekonomik hayatın organizasyonu ve işleyişini, ekonomik ve siyasal iktidarı elinde tutan bir otorite tarafından planlanma ile yürütülmesini öngören ekonomik sistemdir (Hamitoğulları, 1984: 308). Öne çıkan kurumları itibariyle sosyalizm; üretim araçlarının yani kapital malların devlete veya ona bağlı kamu kurumlarına, örneğin kooperatiflere ait olduğu, kişilerin ise ancak tüketim malları mülkiyetine sahip olabildiği, üretim araçlarına sahip olan otoritenin de iktisadi faaliyetleri merkezi bir plan çerçevesinde yönettiği sistemdir (Kuyucuklu, 1995: 16; Öztürk ve İnan, 2014: 36; Öztürk, 2013: 118).

İlk çağlardan itibaren öne çıkan düşünürler toplumun refahının nasıl arttırılacağına dair düşünceler ortaya koymuşlardır. Bu düşüncelerin merkezinde iktisadi faaliyetlerde karar verici merciiinin ne olması gerektiği, iktisadi sorunların giderilmesinde kazanç masraf dengesinin sağlanmasında yükümlülüğün kimde olacağı gibi sorular yer almıştır. Toplumlarda rahatça görülen; gelirin dağılımındaki eşitsizlikler, toplumsal sınıf ayrımları ve çatışmaları, fırsat eşitsizlikleri ve nihayetinde sürekli devinim gösteren sosyal patlamalar, iktisat düşünürlerinin cevap aradıkları sorulara dayanak olmuştur. Hem doğu hem de batı toplumlarında cevap aranan bu sorulara Antik Yunan'da Eflatun ve İran'da Mazdak gibi öne çıkan düşünürlerin toplumun tümünü ele alarak çözüm üretmeye çalışmışlar, farklı noktaları olmakla birlikte toplumun bütün fertleri ile üretime koşulması örneğin herkesin belirli bir saat çalışması ile toplumsal refahın gelişeceğini belirtmişlerdir. Temelleri ilk düşünürlere dayanan bu toplumcu bakış açısı son yüzyıllarda şekillenmeye başlamış, sosyalist iktisadi sistem ortaya çıkmıştır. Özellikle kapitalizmin ortaya çıkışı ve artan sosyoekonomik bunalımlar ve sınıf çatışmaları

sonrasında sosyalizm kendini gerek doktrinel gerekse de somut olarak hızlı bir biçimde göstermiştir (Öztürk, 2013: 117; <http://www.nedir.com/>)

İktisadi sorunların giderilmesi için ortaya konan iktisadi sistemlerden biri olarak sosyalizm, kendi varsayımları ve işleyişi ile bir çözüm sunmaktadır. Günümüzde tıpkı kapitalizmde olduğu gibi teorik hali ile sosyalizmi uygulaya ülke olmamasına karşın, Vietnam, Küba, Venezüella ve Çin gibi ülkelerde kısmen uygulanmaktadır. İktisadi sistemlerin karşılaştırılmasında kapitalizm ile birlikte iki uç noktayı teşkil etmesi bakımından sosyalizmin incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda literatürde merkeziyetçi iktisadi, kolektif iktisadi sistem veya kumanda ekonomisi – planlama ekonomisi olarak da ifade edilmektedir (Öztürk, 2013: 117-118; Atik, 2012: 34).

Merkezi yönetim bu fonksiyonu yerine getirirken, merkezi ve makro bir ekonomik planı araç olarak kullanır. Merkezi yönetimle uyumlu temel öncelik ilkesi, sosyallik ilkesidir. Bu iki temel ve genel ilkeye uyumlu olarak, üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçimi, kamusal mülkiyet şeklindedir. Bu ekonomik sistemde ağırlıklı piyasa alanında değil, üretim alanındadır. Koordinasyonun merkezi yönetimce yapılması, ekonomik sisteme, yoğun ölçüde dikey bir organizasyon yapısı kazandırmıştır. Merkezden koordinasyon ve sosyallik ilkelerinin mantıksal sonucu olarak, bu sistemde ekonomik birimler merkezileşmiştir (Öztürk, 2013: 119; Kuyucuklu, 1995: 16).

Özellikle kapitalizmin yerleşmesini takip eden yıllarda kapitalist sistemdeki kırılmaları temel alarak kendini şekillendiren sosyalizm, kapitalizmin kurumları üzerinden de eleştirel olarak kendini tamamladığı söylenebilir. Bu sebeple sosyalizm; özellikle mülkiyet hakkı ve piyasa mekanizmasının kutsiyetini sorgulayan, görünmez elin işlerliğini tartışan bunların yerine de kamu mülkiyeti ve planlı ekonominin insanların refahını daha kolay bir şekilde arttıracığını belirten sistemdir (Öztürk, 2013: 119).

2.2.2. Sosyalizm Sisteminin Doğuşu

Doğu toplumlarını inceleyen ve bazılarında devlet mülkiyeti ve ortak çalışma kavramına rastlayan K. Marx, bu uygulamaları teorik olarak geliştirmiş ve ilk defa Das Kapital (The Capital) adlı eserinde Sosyalizmin esaslarını ortaya koymuştur. K. Marxdan etkilenen pek çok düşünürün katkılarıyla Sosyalizm kavramı daha da çok rağbet görmüş ve 1917 yılında Vladimir Lenin önderliğinde Rusya'da bir devrim yapılarak Dünya tarihinde ilk kez bir Kapitalist rejim yıkılarak yerine Sosyalist bir sistem kurulmuştur. Kapitalizme tepki olarak ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Orta Asya'da pek çok devlet Sovyetler Birliği'ne katılmıştır. Ayrıca daha sonra Çin'de gerçekleşen bir devrim ile de Çin Halk Cumhuriyeti sosyalizme geçmiştir. Doğu Avrupa ülkeleri de sosyalist rejimler kurarak Doğu Blokunu oluşturmuşlardır. Bazı Uzak Asya ülkeleri ve Arap ülkeleri de yine sosyalist ekonomiye yakın modele geçmişlerdir. Ancak "Soğuk Savaş" yıllarında yaşanan emperyalist saldırganlıklar ve iç olumsuzluklar sebebiyle 1980'li yılların sonunda başlayarak ilk önce Sovyetler Birliği dağılmış, ardından da Doğu Bloku çökmüştür. Fakat emperyalist saldırganlığa karşı "Bağımsız Devletler Topluluğu" ve "Şanghay İşbirliği Örgütü" gibi yapılar eski Sovyet ülkelerinin beraber hareket ettiği uluslararası kuruluşlardır. Sosyalizmin çıkış amacı kapitalist ekonomiyi ortadan kaldırmak ve yerine ortak mülkiyet anlayışına dayanan bir ekonomi oluşturmaktadır (Ölmezoğulları, 2016: 129).

2.2.3. Sosyalizmin Kurumları

Eflatun'dan bu güne birçok düşünür tarafından ele alınan sosyalist düşünce, özellikle kapitalizmin kendini göstermesi ve buna karşı itirazın Marks'ın itirazı ile birlikte sistem haline geldiği söylenebilir. Ütopycı sosyalist düşünürlerin tahayyül ettikleri dünyada aksayan eksik bırakılan, mesnetsiz yer alan birçok nokta Marks'ın katkıları ile sağlam bir zemine ulaşmıştır. Bugün kurumları itibari ile Sosyalizm ele alınacak olur ise, sosyalizmin; özel mülkiyetin reddi kurumu ve merkezi planlama-kumanda kurumu olduğu ifade edilebilir. Merkeziyetçi sistemde toplumun refahının arttırılabilmesi bu iki kurumun işleyişine bağlıdır (Öztürk, 2013: 136).

2.2.3.1. Sosyalist Mülkiyet Kurumu – Kolektif Mülkiyet

İlk zamanlardan itibaren sosyalist düşüncenin temel noktası mülkiyet olmuştur. Toplumsal sorunların temelinde neyin olduğu sorusu ilk çağlardan bu yana düşünürlerin temel hareket noktası olmuştur. Eflatun ve birçok sosyalist düşünür daha iyi bir toplumun inşası üzerine kafa yormuşlar, sorunun kaynağı olarak da mülkiyet yapısını göstermişlerdir (Öztürk, 2013: 136-137).

Kolektif (sosyalist) Mülkiyetten kastedilen; üretim araçlarının ve tüketim mallarının mülkiyetinin toplumun bütününe kolektif çıkarları doğrultusunda devlete atfedilmesidir. Sosyalist mülkiyet kurumu ve eşitlik düşüncesi kadar eskidir. Bu sebeple Sosyalizmin zenginlik ve fakirlik fikirleriyle başladığı düşünülmektedir. Bu sebeple ilk çağlardan bugüne sosyalist düşünürler mülkiyet kanununun müşterekliğinden ve genel menfaatlerden söz etmektedir (Turanlı, 1988: 125-126). Özel mülkiyet hakkının olması ise bu duruma yani genel menfaate aykırıdır. Sosyalist düşünce özel mülkiyet hakkının toplumda eşitsizliğe, işsizliğe ve sınıf çatışmasına yol açtığını iddia etmektedir. Özel mülkiyet hakkının devamı niteliğindeki veraset hakkı da bu sorunları arttırarak devam ettirmekte, kronik zengin ile kronik fakiri oluşturmakta, bu toplamda kaynak israfına sebep olmaktadır. Bu sebeplerle sosyalist (kolektif) mülkiyet kurumu, mülkiyetin topluma mal edilerek, özel mülkiyetin kaldırılarak, insanların daha eşit olduğu bir toplum oluşturmayı ifade etmektedir. Bu düşünce çerçevesinde toplumda gelir ve servet eşitsizlikleri ortadan kaldırılmış olacak, bütün fertler iktisadi faaliyetlere katılacaklardır (Öztürk, 2013: 137).

Bilindiği üzere mülkiyet; üretim araçlarında (bina, arazi, makine vb.) mülkiyet ve tüketim mallarında (elbise, yiyecek vb.) mülkiyet olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kolektivist (sosyalist) sistemde kişilerin ne üretim araçları mülkiyeti ne de tüketim malları mülkiyeti söz konusu değildir. Ancak özellikle tüketim mallarında mülkiyetindeki bu anlayış, Thomas More'da olduğu gibi sadece bir ütopyadan ibarettir. Nitekim sosyalizmin uygulandığı ülkelerde de tüketim malları üzerinde toplumsal mülkiyet uygulanmamıştır. Aynı evde iki kardeşin birbirlerinin

elbiselerini giymede karşılaşılan sorun bu düşüncenin uygulamadaki halinin ne kadar sıkıntılı olabileceğinin göstergesi olabilir (Öztürk, 2013:137-138).

Üretim araçları mülkiyetinde ise özel mülkiyet kesinlikle söz konusu değildir. Sosyalizmde üretim toplu olarak devlet (meşru otorite) koordinatörlüğünde yapıldığı için üretim araçlarının mülkiyeti ‘toplum adına’ devlete aittir. Devlet burada toplumun menfaati doğrultusunda iktisadi faaliyetleri planlar ve yürütür. Üretim araçlarının toplum adına devlete ait olması ve devletin iktisadi faaliyetleri düzenlemesi-yönetmesi doğrultusunda toplumdaki bütün fertler üretime katılım gösterirler. Toplumda yaşayan bütün fertlerin üretime katılması ilkin Eflatun, More ve Campenalla ütöpik hayalci sosyalistlerin düşüncesidir. Eflatun, özel mülkiyetin terakkiye mani olduğunu, mülkiyetin topluma ait olması durumunda bütün fertlerin (güvenlik ve idare ile meşgul olanlar dışında) iktisadi faaliyetlere katılımı ile ilerlemenin sağlanabileceğini belirtmiştir. Thomas More göre günde altı saat çalışma bütün ihtiyaçların bol bol karşılanabileceğini hatta bunun çok üstünde bir ürünün de elde edilebileceğini ifade etmiştir (More, 1997: 75). Benzer şekilde Campenalla’ da günde sadece dört saatlik çalışma ile ihtiyaçların giderilebileceğini, kalan zamanda insanların bilim, sanat gibi uğraşlarla kendilerini geliştirebileceklerini iddia etmiştir (Öztürk, 2013:138).

2.2.3.2. Merkezi Planlama

Üretim araçlarının mülkiyetinin toplum adına devlete ait olması, devletin iktisadi faaliyetlerdeki görev ve yükümlülüklerinin artmasına sebep olur. Merkeziyetçi sistemde devlet bu görev ve yükümlülüklerini yerine getirmek, ‘hangi malların, nasıl, ne kadar ve kimin için üretileceği’ sorusuna cevap bulmak adına planlama yapar. Pür sosyalist sistemde diğer bir ifade ile saf kumanda ekonomilerinde ekonomik sorunlar merkezi hükümet tarafından cevaplandırılır. Devlet işletmelerinin hükümet sahipliği ve merkezi planlamanın birleşmenin vasıtasıyla hükümet ya doğrudan ya da dolaylı olarak hedeflerini, gelirleri ve fiyatları belirler ve uygular. Bu fonksiyonları icra edebilmek için merkezi planlama yapılır (Öztürk, 2013:139; Özgener, 2008:183).

Sosyalist sistemde kâr sağlayacak ne bir mal sahibi nede bir ortak söz konusudur. Yani maddi kâr ve kazanç düşüncesi diye bir şey yoktur. Hedef alınan tek amaç, uzun dönemde bütün toplumun refahının çoğullaştırılması ve güvenliğin tesis edilmesidir. Bu doğrultuda sosyalizmin serbest piyasa ekonomisine kıyasla bazı avantajları vardır. Serbest piyasa ekonomisi milyonlarca bireyin kararlarına dayanır ve bu kararlar her zaman bir bütün olarak toplumun çıkarına olmayabilir. Oysa merkezi planlamada devlet ekonominin bütününe gözetebilir. Ülkenin kaynaklarını ulusal amaçlar doğrultusunda yönlendirebilir. Eğer devlet büyük miktarda kaynağı yatırımlara yönlendirirse yüksek büyüme oranlarına ulaşabilir. Eğer devlet emeğin dağılımını üretimin gereksinimleri ve emeğin becerileri ile uyumlu olarak planlamayı becerebilirse işsizlik büyük ölçüde giderilebilir. Ulusal gelir daha eşit ya da ihtiyaçlara göre bölüştürülebilir. Devlet üretim ve tüketimin toplumsal etkilerini (yani çevre etkilerini) öngörebiliyor ve hesaba katmak istiyorsa bunu yapabilir. Sosyalist (merkeziyetçi) ülkelerde toprak ve sermaye kolektif mülkiyete tabidir. Kaynakların tahsisini devlet üç önemli düzeyde planlar.

- Kaynakların cari tüketim ve geleceğe yatırım arasında tahsisini planlar. Şimdiki tüketimden bir miktar fedakârlık yaparak ve kaynakları yatırıma yönlendirerek ekonominin büyüme oranını arttırabilir. Yatırıma ayıracağı kaynak miktarı makroekonomik stratejisine bağlıdır: büyümeye veya cari tüketime verdiği görece önemlidir (Öztürk, 2013:139-140).
- Mikro ekonomik düzeyde, her sektör ve firmanın üretimini, kullanılacak teknikleri ve her sektör ve firmanın gereksineceği emek ve diğer kaynakları planlar. Gereksinim duyulan girdilerin var olup olmadığını anlamak için devlet girdi-çıktı analizi yapar (Öztürk, 2013:139-140).
- Üretimin tüketiciler arasında bölüşümünü sağlar. Bu devletin amaçlarına bağlıdır (Öztürk, 2013:139-140). Malları insanların ihtiyaçları konusundaki yargılarına göre dağıtabilir; ya da daha çok üretene daha çok vererek insanları daha çok çalışmaya özendirir. Malları ve hizmetleri doğrudan bölüştürebilir ya da parasal gelirleri bölüştürüp bunun nasıl harcanacağı konusundaki kararı kişilere bırakabilir. İkincisini yaparsa harcama kalıbını yine de etkileyebilir: fiyatları saptayarak. Düşük fiyatlar tüketimi özendirir, yüksek fiyatlar tüketimden caydırır (Öztürk, 2013:139-140).

Sosyalizmde, fiyatlar ve piyasa mekanizması ortadan kaldırıldığından, arz-talep dengesi, devletin üretim-tüketim planlamasıyla yapılır. Planlar önce bir ekonomik amaçlar programının yapılmasıyla işe başlar ancak amaçlar tasarlanırken gerçekleştirilebilecek olanları ele alınır. Gerçekçi olmayan amaçlar plan dışı edilmeye çalışılır. Amaçlar eldeki olanaklara göre saptanıp önem sıralaması yapılırken devlet otoritesince en zorunlu ve acil olanlar seçilir. Daha sonra önem derecesine göre gereksinim sıralaması yapılır. Hangi amaçların önemli, hangi amaçların ve ne ölçüde gerçekleştirilebilir olacağı, eldeki kaynakların değerlendirilmesini devlet otoritesi yapar. Halkın beklentileri ve talepleri de detaylı anket ve benzeri çalışmalar ile tespit edilmeye çalışılır. Ancak burada öncelikleri belirleyenin otorite olduğu unutulmamalıdır (Öztürk, 2013:141; Eski, 2007:58).

Otoriter devlet ve Merkezi planlama sosyalist düzenin işleyişinin temelini teşkil etmektedir. Çünkü kapitalist düzendeki rekabetçi piyasa mekanizmasının yerini bu düzende merkezi karar organı almaktadır. Sosyalist toplumlarda kararlar plana dayanan merkezi otorite tarafından alınmakta, bireyler birer uygulayıcı konumunda kalmaktadırlar. Bu düzende merkezi plan örgütü başlıca şu konularda kararlar alır (Han, 2006:50):

- 1- Sermaye birikiminin planlanması.
- 2- Yatırımların sektörel dağılımının planlanması.
- 3- Sektörel üretim düzeylerinin belirlenmesi.
- 4- Tek gelir türü olan "ücret" düzeylerinin saptanması.
- 5- Toplumsal ihtiyaçların planlanması
- 6- Kapitalist düzende fiyat mekanizmasının yerine getirdiği öbür tüm işlevlerin üstlenilmesi (Öztürk, 2013:141).

Görüldüğü üzere, sosyalist sistemde iktisadi faaliyetlerin tamamı devlet tarafından planlanmaya ve uygulatılmaya çalışılmaktadır. Devletin bu rolü üstlenmesi, yaptırım gücüne ihtiyaç duyması yani otoriter sağlamak gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple sosyalizmin uygulandığı ülkelerde askeri kimliği öne çıkan karizmatik liderlerin olduğunu görülmektedir (Öztürk, 2013:141-142).

Her ne kadar toplumun istek ve beklentilerine dair anketler ve araştırmalar yapılırsa da merkezi planlamanın ulaşması güç noktalar vardır. Merkezi planlamayı gerçekleştirenler; (1) mevcut kaynakların ve donanımın miktarını bilmedikleri; (2) üretim birimlerinin çıktı elde etmek için girdileri nasıl bir araya getirdiğini bilmedikleri; (3) farklı nihai mal ve hizmetlerin görelî toplumsal değeri hakkında bilgilendirilmedikleri; (4) büyük ölçekli niceliksel yönlendirmeleri gerçekleştirmek için yeterli hesaplama imkânlarına sahip olmadıktan ve (5) yöneticileri ve işçileri merkezi plancıların onlara verdikleri görevleri yerine getirmeye ikna edemedikleri sürece merkezi planlama verimli olamaz (Hahnel, 2006:114-115). Bu sorunlarla baş etme adına merkezi planlamada, merkezi plancılar, mevcut kaynakların (nüfus, doğal kaynaklar vb.) miktarını tespit etmeye çalışırlar, kestirme yaparlar. Üretim tekniği seçiminde en etkin fonksiyonu yani girdi-çıkıtı ilişkisinde en etkin yapıyı araştırırlar. Toplumun istek ve beklentilerine dair anket ve incelemeler yaparlar. Büyük ölçekli hedeflerin tahlili açısından matematiksel analizlerden istifade ederek hedef fonksiyonu ve bu hedef fonksiyona paralel alt fonksiyonları oluştururlar. Nihayetinde yöneticileri ve işçileri onlara yüklenen görevleri yerine getirmelerini sağlayacak algıyı sağlamaya çalışırlar (Öztürk, 2013:142).

Anlaşılabacağı üzere sosyalist sistemin başarısı merkezi planlamanın başarısına endekslidir. Eğer merkezi planlama bütün sıkıntılara rağmen başarı gösterebilirse toplumun refahının hızlı bir şekilde artması muhtemeldir. Ancak uygulandığı geçmişteki tecrübeler ve uygulandığı ekonomilere bakıldığında merkezi planlamanın girift insan ihtiyaçlarını karşılamada başarılı olduğu düşünülmemektedir. Bu sebeple genellikle Sovyetler Birliği üzerinden tahlili yapılan sosyalist sistemde, Sovyetler Birliği'nin 1964 ve 1965 yıllarında yaptığı sistematik düzeltmeden bahsedilmesinde fayda vardır. Bu reformlarda merkezi planlamanın yerelleştirilmeye çalışıldığı, planlama ile piyasa mekanizmasının birlikte yürütölmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum merkezi planlamanın uygulamada da sorunlarla karşılaştığına dair delil olduğu düşünölmektedir (Öztürk, 2013:142-143).

2.2.4. Sosyalist İktisadi Sistemin Yapı ve İşleyişi

Kurumları, yapısı ve işleyişi bakımından Merkezi Planlı koordinatör ekonomileri bazı bakımlardan XIX. Yüzyıl sosyalistlerinin tasarladıkları ekonomi türüne benziyordu: üretim malları üzerinde hiçbir özel mülkiyet yoktu ve bu nedenle tek bir kapitalist bile yoktu. Ücretler emek piyasasında arz ve talep yarasınca dayatılmıyor, siyasi olarak belirleniyordu (Hahnel, 2006:127-128). Bu iki temel kurum üzerine bina edilmiş olan sosyalist sistemde otoriter devlet toplumdaki aldıkları yetki ile toplum menfaatine iktisadi ve sosyal yapıyı merkezi planlama ile şekillendirmekte, düzenlemekte ve yönetmektedir Sistemin işleyişinde; toplum Eflatun'un söylediği gibi üç sınıftan oluşmaktadır. Bunlar; çalışanlar, bekçiler ve yöneticilerdir. İşçiler, asker-polisler ve yöneticiler-merkezi veya yerel yöneticilerden oluşan sistemde işçiler üretmek, asker ve polisler iç ve dış tehditlere karşı güvenliği sağlamak, yöneticilerde toplumun geleceği için bilgece kararlar almak durumundadır (Öztürk, 2013:143-144; Işık, 2013:111; Abdeh, 1974:208).

Üretim araçlarında özel mülkiyetin olmaması, üretim faktörü olarak emeğinde topluma hizmet etmek için devletin emrinde olması doğrultusunda merkezi planlama heyeti bütün ekonomik hayatı şekillendirmektedir. Toplumda çalışan, bekleyen ve idare edenler ücret mukabilinde merkezi otorite tarafından tayin edilen ödemeyi nakdi ve/veya ayni olarak almaktadır. Gelişmiş bir piyasanın mekanizmasının söz konusu olmadığı, temel gereksinimlerin resmi kurumlar tarafından karşılanması söz konusu olduğu için ücretler düşük seviyede ve paranın kullanım alanı sınırlıdır (Öztürk, 2013:144; Işık, 2013:109).

Sosyalist sistemin öngörüsüne ve uygulamadaki durumuna göre; örneğin 'kumaş' para kazanmak için değil insanlara giysi sağlamak için üretilecektir. Diğer bir ifade ile bireysel kâr için bireysel çaba yerine, kolektif yarar için kolektif çaba söz konusudur. Böylece bolluk yaratma gücü, kâr yapma düşüncesiyle kısıllacağı yerde, herkese bol mal sağlamak için son sınırına kadar kullanılmış olacaktır. Bunun için yapılacak olan planlı üretimin, herkese, her zaman iş sağlayacağını bilmesi ile insanların içindeki ekonomik depresyon, işsizlik, yoksulluk ve güvensizlik duygusu

kaybolacak, bunun yerini beşikten mezara kadar ekonomik güven duygusu alacağı düşünülmektedir. Üretim araçları özel mülkiyeti olmadığı için toplumsal sınıf ayrımları olmayacak, kimse sömürülmeyecektir. Sistem içinde başarının ölçüsü, servetin miktarı yerine insanların giriştikleri işbirliğinin büyüklüğü olacak, kâr peşinde koşmanın kaçınılmaz sonu olan dış pazar avcılığından doğan emperyalist savaşlar son bulacaktır. Merkezi planlama kararları doğrultusunda bütün halkın kendileri için üretim yapacağı iddia edilmektedir (Öztürk, 2013: 144; Işık, 2013: 109; Abdeh,1974: 209-210). Toplumda herkes kendisine yüklenen vazifeleri yeteneğine göre elinden geldiğinin en iyi şekliye yapmak durumundadır. Bunun karşılığında da ihtiyacı kadarını alması söz konusudur. Ekonomide yegâne üretken faktör olarak emek kabul edildiğinden toplumda herkesin işe koşulması öngörülmektedir (Öztürk,2013: 145).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İSLAM İKTİSADININ İKTİSADİ SORUNLARA YAKLAŞIMI

3.1. İslami Ekonomik Sistemi

İslam dininin kutsal kitabı incelendiğinde bu dinin birçok hükmünün dünyevi hayatı düzenlediği görülecektir. Elbette ki dinlerin tamamı dünyevi hayatı düzenleme amacını benimsemektedir. Ancak bu İslam dininde yoğun olarak karşılaşılan bir olgudur. Ekonomi de İslam dininde üzerinde yoğun olarak fikir üretilen bir alandır. Gerek Kur'an-ı Kerim'de, gerek sünnet hükümlerinde, gerekse ünlü İslam düşünürlerinin eserlerinde ekonomik yaşama ilişkin değerlendirmelere rastlamak mümkündür (Karahöyük, 2013: 207).

İslam Ekonomisi ifadesi aynı İslam Hukuku ifadesi gibi bir isimdir. İslam'ın hukuku bulunduğu gibi, ekonomisi de vardır ve olmalıdır. İslam'ın ekonomi ile ilgili getirmiş olduğu emir, yasak ve tavsiyeler ayet ve hadislerden çıkarılıp fıkihtan da faydalanarak ortaya konduğu zaman İslam'ın ekonomik modeli teorik olarak ortaya çıkmış olacaktır. Şu halde İslam Ekonomisi, İslam'ın ekonomiye bakan tarafıdır; yani ekonomi ile ifade edilen bütün meseleler hakkında getirmiş olduğu emir, yasak ve tavsiyelerin tümüne birden verilen addır (Eskicioğlu, 1999: 8).

İslam Ekonomisi esasta, Kuran ve Sünnet ilkelerine dayanmaktadır. Aile, miras, mülkiyet, devlet, infak ve zekât ile israf ve faiz yasakları gibi konuların ana hatları bu ilkelerle tespit edilmiştir. İslam ekonomisi de, hukuk gibi esneklik özelliğine sahiptir. Dolayısıyla İslam ekonomisinde usul esas olarak vahiyden kaynaklanan ilkelere dayanmakla birlikte uygulamalar zaman ve mekâna göre değişir. İslam ekonomisinin ilkeleri kul hakkını temel alır. Bu ilkeler israfın bertaraf edilmesi, iktisadi ve siyasi bağımsızlığın sağlanması, mülkiyetin yaygınlaştırılması, toplumsal adalet ve refah şeklinde özetlenebilir. Her sistem gibi İslam da denge fikrine dayanır. Bu dengenin 3 yönü vardır: evrenin dengesi, insanın dengesi ve toplumun dengesi (Tabakoğlu, 2008: 79). İnsanoğlu, davranışlarına ibadet özelliklerini kazandırmaya çalışmalıdır. İslam iktisadının uygulama ortamı

ibadetlerin bile ticaret haline gelmesi değil, aksine ticaretin ibadet vasfı kazanabildiği bir ortamdır. İnsan ihtiraslarına boyun eğip maddi eğilimlerine teslim olmamalı ve gayesini unutmamalıdır. İktisadi faaliyetler insanları “(Öyle) Adamlar ki, ne ticaret, ne alış-veriş onları Allah’ı zikretmekten, dosdoğru namazı kılmaktan ve zekatı vermekten ‘tutkuya kaptırıp alıkoymaz” (Nur, 24/37). İslam ilkeleri ve uygulamaları hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle uyum ve bütünlük gösterirler. Ahlâk, hukuk ve iktisat bir bütünlük içerisinde birbirlerinden ayrılmaz bir özellik taşırlar. Toplumun dengesi adalet kavramıyla açıklanabilir. Adalet kelime anlamıyla denge demektir. İnsanla ilgili olan itidal kavramı da aynı kökten gelir. O halde İslam ekonomisinin topluma ilişkin hükümleri sosyal adalet olarak ifade edilebilir. Sosyal adaletin gerçekleşmesi içinse şunlar sağlanmalıdır; israfın bertaraf edilmesi, adil gelir bölüşümü ile servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması, iktisadi bağımsızlığın sağlanması ve iktisadi istikrar (Kazancı, 2016: 7; Tabakoğlu, 2008: 83).

3.2. İslam’ın Ekonomik Yapısının Ortaya Çıkış Süreci

İslam’ın ekonomik yapısı mantık olarak İslam’ın doğuşundan sonra, yani Hz. Muhammed’in (SAV) peygamber oluşundan sonra ortaya çıkmıştır diye düşünülebilir. Fakat Hz. Muhammed’in hayatına bakıldığında O’nun (SAV) İslam öncesinde de İslam’a uygun bir yaşayışa sahip olduğu görülecektir. Yani İslamiyet doğmadan önce İslamiyet’i, İslami yaşamı anımsatan fiillerde bulunmuş ve İslam ahlakına sahipmişçesine davranmıştır. Dolayısıyla İslam ekonomi anlayışının ortaya çıkışı aslında, Hz. Muhammed’in peygamber olmasından önce, kendini belli etmeye başlamıştır. Bütün yaşayışıyla İslam’a uygun hareket ederek bir bakıma İslam dini için Allah tarafından hazırlanan, talim edilen Hz. Muhammed (SAV) ekonomik yaşayışı itibarıyla de İslam’ın ekonomik yapısına uygun bir hayat yaşamış ve bu yapıya hazırlanmıştır (Eren, 2013: 34; Altüriyki, 2009: 18).

Bunun böyle olduğunu kırk yaşlarında iken gelen ilk vahiy sonrasında korku ve endişe içerisinde evine döndükten sonra eşi Hz. Hatice (RA) ile arasındaki konuşmadan anlamak mümkündür. Vahyin verdiği dehşet içerisinde korkuya kapılarak, yüreği titrer biçimde ‘beni örtün’ diyerek kendisinden bile korktuğunu

ifade etmesi üzerine Hz. Hatice'nin (RA) verdiği cevap fikrimizi teyit eder niteliktedir. Çünkü o, Hz. Muhammed'e (SAV): "Allah'a yemin ederim ki, Allah hiç bir vakit seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten aciz olanların yüklerini çekersin, yoksula verir, hiçbir şeyi olmayana bağıştta bulunursun, misafiri ağırlarsın, bir felakete uğrayana yardım edersin, hak yolunda zuhur eden hâdiselerde (halka) yardım edersin, (ticarete) kimsenin kazandıramayacağını kazandırırısın." diyerek onu teskin etme ve ona moral verme yanında; Hz. Muhammed'in (SAV) yaşayışı, fiilleri, ahlakı gibi konularda da bize bilgi vermiş olmaktadır. Akrobaya bakmak, acizlerin ağırlığını yüklenmek, fakire vermek, ticarete kazandırmak, misafiri ağırlamak, felakete uğrayana yardım etmek diye anlatılan fiillere bakıldığında bunların İslam'da bazılarının farz olduğu yani zorunlu olduğu, bazılarının teşvik edildiği görülecektir. Dolayısıyla İslam'ın ekonomik yapısının temelleri aslında Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önceki hayatında atılmış olmaktadır. Bu durum Hz. Muhammed (SAV) peygamber olmadan önceki ve peygamber olduktan sonraki hayatının tutarlı olması açısından da aslında önemliydi (Eren, 2013: 35).

İslam'ın gelişinin ardından nasıl bir ekonomik yapı oluşmaya başladığı, bunun nasıl bir süreç içerisinde geliştiği ve bu değişikliklerin toplumda ne gibi değişikliklere yol açtığı önemlidir. Bu sürecin tespit edilebilmesi için de inen ayetlerin ve bu ayetlere uygun olarak söylenen hadislerin ve sünnetin kronolojik olarak incelenmesi gerekmektedir (Eren, 2013: 37; Altüriyki, 2009: 21).

Bu süreci tespit etmedeki en önemli unsur inen ayetlerin sırasının bilinmesi ve bu ayetler içerisinde ekonomik hayatla ilgili olan konuların seçilmesidir. Ancak bütün ayetlerin tek tek ne zaman indiğine ilişkin kesin olan bilgi ve belgeler mevcut değildir. Ama tek tek olmasa bile gruplar halinde ayetlerin ne zaman indiğine ve inmiş olabileceğine ilişkin rivayetler vardır ve bunlar ışığında bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada da bu türdeki çalışmalar dikkate alınarak ayetlerin iniş seyrine göre nasıl bir ekonomik yapı ortaya çıktığı tespit edilmektedir(Eren, 2013: 37-38; Altüriyki, 2009: 21).

Zaten surelerin hangilerinin Mekke’de hangilerinin de Medine’de indiğine dair genel kanıtlar mevcuttur. Buna ek olarak yapılan çalışmaları da dikkate alarak değerlerde meydana gelen değişikliklerle nasıl bir ekonomik yapı geliştiği incelenip değerlendirilecektir. Bu yüzden Hz. Muhammed’in (SAV) peygamber olmasından sonra inen ayetlerin ele aldığı konular başlıklar halinde ele alınarak bu başlıklar içerisinde nasıl bir sürece tabi olarak bir sistem oluşturulmaya çalışıldığı incelenmektedir (Eren , 2013: 38; Yılmaz, 2011: 208).

3.3. İslam’ın Ekonomik Yapısının Temelleri

İslam’ın ekonomik yapısı günümüzdeki ekonomik yapıdan farklı bir mantık üzerine kuruludur ve bu yapıyı anlayabilmek için de bu mantık çerçevesinden bakmak gerekir. Özellikle Kur’an’da ele alındığı biçimiyle değerlendirdiğimizde, çok farklı bir iktisadi yapının ve çok farklı iktisadi temellerin olduğu göze çarpmaktadır. Gerek ele alınan insan modeli, gerek üretim faktörlerinin farklı değerlendirilmesi, gerek bazı mal ve hizmetlerin üretiminin yasak olması, gerek bazı iktisadi faaliyetlerin yapılmasının şart koşulması, gerek her faaliyetin ahiret yörüngeli olması gibi konular günümüzdeki ekonomi anlayışından büyük derecede farklılıklar arz etmektedir. Durumun bu şekilde olması İslam’ın ekonomik yapısının, İslam dininin sahip olduğu özellikler dikkate alınarak incelenmesini ve değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü bu yapılmazsa İslam’ın ekonomik yapısının mantığı anlaşılacak ve doğru bir değerlendirme yapılması zorlaşmış olacaktır (<https://www.mumsema.org/index.php>; Eren, 2013: 38-39).

Diğer ekonomik yapılarda, mesela kapitalizm veya sosyalizmde, iktisadi hayat, hayatın diğer alan ve safhalarından bağımsız olarak ele alınır. İslam’da ise iktisadi hayat diğer alanlarla iç içedir, birbirine bağımlıdır ve ayrı düşünmek ve ele almak imkânsızdır. Bunun yapılmaması İslam’ın ekonomik yapısının tam olarak anlaşılmasını engelleyecektir. Mesela zekât vermekten bahseden bir ayet bunun yanında namaz kılmaktan, ahirete inanmaktan, Allah’a inanıp O’na şükretmekten vb. de bahsedebilmektedir. İslam’da bütün bu meseleler birbirine o kadar girift olarak ele

alınmıştır ki, bunları ayırmak ve ayrı olarak ele almak imkânsızdır. Bundandır ki çalışma bazen dini konuları, bazen felsefî konuları bazen sosyal konuları vb. ele alan bir mahiyet de kazanmış olmaktadır (Eren, 2013: 39; Öztürk, 2013: 32).

İslam insanları madde ve mana olarak birlikte ele almakta ve insanların ahlaki özelliklerle donatılmış olmasını istemektedir. Bunun için sürekli olarak insanlara maneviyatı da hatırlatan ahireti, ahireti kazanmak için gerekli gördüğü ahlaki özellikleri anlatmaktadır. İslam'ın dünya ve ahirete nasıl baktığı, insanı nasıl ele aldığı incelenmesi bu meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için gereklidir. Ayrıca infak anlayışı, dünya-ahiret anlayışı ve insan modeli anlayışının oluşum süreçleriyle birlikte ilerlemiş ve üçü de birbirini desteklemiş ve tamamlamıştır. İnfak anlayışının oluşabilmesi için ahiret inancına sahip ve buna göre hareket eden insanların varlığı gereklidir. Bu yüzden infak anlayışının bir bakıma ön şartı, bir bakıma da tamamlayıcı ve destekleyicileri olan dünya-ahiret dengesi ile insan modeli anlayışının oluşum süreci de ana hatlarıyla ele alınacaktır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki ortaya çıkan anlayış bir süreç olarak ele alındığından 23 yıllık oluşum sürecinin bütünüyle ele alınması gerekmektedir (Eren, 2013: 39; Öztürk, 2013: 36).

İslam ahiret inancına büyük önem vermektedir ve bu inancın insanlarda yerleşmesi için bu konuyu tekrar tekrar anlatmakta ve gündemde tutmaktadır. Çünkü İslam'ın genel yapısı ve bunun yanında ekonomik yapısı ahirete inanan bireylerin varlığında ortaya çıkabilmektedir. İslam'ın bir bütün olarak ortaya çıkabilmesi için ahiret inancı bir sigorta görevi görmektedir. İnsanlarda ahiret inancı olmazsa İslam'ın hem genel anlamda hem de ekonomik anlamda bir yapısının olmasından ve bu yapının ortaya çıkması, oluşması ve devamlı bir biçimde varlığını sürdürmesinden bahsedilemez. İslam'da insanların günlük yaşamdaki bütün davranışları ahiret inancıyla ilişkilendirilmiştir. İnsanlar yaptıkları her işin kendilerine ahirette ne gibi bir netice sunacağını düşünerek hareket ederler ve bütün hayatları bu şekilde geçer. Çünkü İslam'a göre peygamberler dâhil bütün insanların en büyük meselelerinden birisi, ahiret hayatını kazanmak yani cehennemden kurtulmak ve cennete ulaşmaktır (Eren, 2013: 40).

İslam'a göre dünyanın dünya kadar ahiretin ise ahiret kadar değeri vardır. Dünya kısa ve geçici (fani) olduğu için değeri o kadar, ahiret uzun ve kalıcı (ebedi) olduğu için onun değeri de o kadardır. Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiği için karşılığı vardır. Kimin hicreti elde edeceği dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise hicreti, hicret ettiği şeydir. hadisinde İslam'ın dünyaya ve ahirete bakış açısı dile getirilmiş olmaktadır. Hicret kelime olarak göç etmek anlamına gelmektedir. Terk etmek, bir şeyden başka bir şeye intikal etmek, Allah'ın yasak ettiği şeyi terk etmek gibi anlamları da taşımaktadır. Hadis içerisinde ise dünyalığa olan hicretin hoş karşılanmadığı iması yer almaktadır. Eğer hicret Allah, Resulü ve ahiret için olursa Allah, Resulü ve ahiret elde edilir. Ama dünya için olursa kişinin elde edeceği şey dünya olacaktır, ahiret namına elde edebileceği bir şey olmayacaktır (Eren, 2013: 40-41; <http://www.islamisite.com>).

Bu Müslümanların dünyaya değil ahirete hicret etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Yani Müslümanların asıl gayesi dünya değil ahiret olmaktadır. Çünkü İslam'a göre insan geçici olan dünya için değil, ebedi olan ahiret için yaratılmış bir varlıktır ve gayesi ahirette iyi bir yaşamı kazanmak olmalıdır. Ayrıca İslam ahirete olan inancın hem bu dünyada hem de ahirette saadet içinde olunmasını sağladığını kabul eder. Bu konuya ilişkin bir hadis şöyledir: “Abdullah b. Mes'ûd (RA.)’den rivâyet edilmiştir. Rasûlullah (SAV), bir hasır üzerinde uyumuştur, kalktığında hasırın izi yan tarafına çıkmıştı. Bunun üzerine: “Ey Allah'ın Rasûlü! Senin için bir yatak temin etsek.” Dedik. Bunun üzerine buyurdular ki: “Benim dünya rahatlığı ile işim yok. Dünyada ben bir ağacın altında gölgelenip sonra oradan ayrılıp giden bir yolcu gibiyim.” İslam'da insanın asıl gayesi ve yaşam yeri dünya olmadığı için tamamen dünyaya yönelmesi ve ahireti unutmaması hoş karşılanmamaktadır. İnsan dünyada geçici olarak bulunduğu bilincinde olmalı ve asıl varacağı yer neresiyse orası için hazırlanmalı ve çalışmalıdır (Eren, 2013: 41).

Fakat bu dünyanın tamamen değersiz olması anlamına gelmemektedir. Dünya, ahiret hayatının kazanılacağı yer olması ve Allah'ın halifesi olarak dünyaya gönderilen insanın dünyayı imar etmekle görevlendirilmiş olması hasebiyle önemlidir. Yani önemli olmasaydı en şerefli varlık olan ve Allah'ın halifesi olan

insan bu değersiz yere gönderilmezdi ve insan bu kadar değersiz bir yerin imar edilmesi için görevlendirilmezdi. Dolayısıyla İslam ne sadece dünyayı ne de sadece ahireti önemli kabul etmektedir. İkisine de hak ettikleri kadar bir değer vermiştir. Bu inanç ve düşünce İslam'ın en temel düşüncelerindendir ve dini hayatla beraber ekonomik hayat üzerinde de etkili ve tesirlidir. İslam ekonomik yapısının en temel farklılıklarından bir tanesi insanlarda madde ve manayı bir arada ele alması ve bu sayede de dünya ve ahiret inancı üzerine bina edilmiş olmasıdır. İslam insanların sadece dünya hayatı için yaratılmadığı, dünya hayatından daha önemli görülen ve sonsuz olan ahiret hayatı için de yaratılmış olduğu inancı üzerine kuruludur. Bu dünya hayatı ahiret hayatını kazanma veya kaybetme, yani cennete veya cehenneme gitme şeklinde sonuçlanacak olan süreci yaşama yeridir. İnsan buradaki yaşayışına bağlı olarak ahirette ya cennete ya da cehenneme gidecektir. Dünya hayatı cennete veya cehenneme gitmeyi belirleyecek olan bir imtihandan ibarettir. İslam'ın getirdiği kurallara uygun biçimde bir hayat yaşayan insanlar cennete giderken, bunun tam tersi bir hayat yaşayanlar da cehenneme gidecektir (Eren, 2013: 42).

Ahiret inancı İslam'da günlük hayatı biçimlendirmenin yanında ekonomik hayatı da etkilemekte ve şekillendirmektedir. Zaten ekonomik yaşantı günlük yaşantıyla iç içedir, birbirinden ayrı düşünmek doğru bir yaklaşım olmasa gerektir. Ahirete gideceği düşüncesine sahip olan birisiyle bu düşünceye sahip olmayan bir kişinin düşünceleri farklı olacağı gibi bu kişilerin ekonomik kararları da farklılık arz edecektir. Sadece dünyaya önem veren birisi bütün hayatını buna hasredecektir ve kararlarını buna göre alacaktır. Ahirete ve bu dünyanın geçici olduğuna inanan bir bireyin bu dünyada günlük hayatı için alacağı kararlar kadar ekonomik hayatı için alacağı kararlar da farklı olacaktır (Eren, 2013: 42-43).

3.4. İslam İktisadının Kaynakları

İslam İktisadı, fıkıh usulü kapsamında ele alınır. İslam'da usul ilmine göre bilginin kaynakları üç grupta belirlenmiştir. Bunlar; sağlam duyuları (beş duyu), akıl ve sadık(doğru) haberdur. Duyu organlarının getirdiği bilgi kaynağı olan sağlam

duyuları bize maddenin fiziki yapısı hakkında veri sağlar. Akıl, insanın mantık yürütme yoluyla belli esaslar dâhilinde bilgi üretmesini sağlar ve yine sağlam duyuları, bizzat insanın varlığına has bir bilgi edinme türüdür. Üçüncü kaynak olan sadık haberden kasıt ise Kur'an ve Sünnettir. Yani direkt olarak vahiy yoluyla gelen ilahi bilgidir. Akıl ve sağlam duyuları insanın varlığı ve kabiliyetleri ile sınırlı olduğundan sadık habere göre öznel birer yapıya sahiptirler (Tabakoğlu, 2008: 55; Sarıtaş, 2013: 53). Fıkıhta kaynaklar, asli hükümler ve ferî (hususî) hükümler olmak üzere iki grupta incelenir. İlki İslam'ın da özünü teşkil eden kitap, sünnet, icma ve kıyastır. Bunlara umumi kaynaklar anlamında, asli deliller denilir. İkinci ise asli delillerde araştırılan konuyla ilgili açık bir ibare bulunmadığı zaman başvurulmuş hususî kaynaklar anlamına gelen ferî delillerdir (Sarıtaş, 2013: 53).

3.4.1. Kitap

İslami ıstılahta kitapla kastedilen Kur'an-ı Kerimdir. İslam'ın en büyük kaynağıdır. Fıkıh ilmi, dolayısıyla İslam İktisadı ilke, özellik ve prensiplerini belirli metotlar (Tefsir Usulü) ile büyük çoğunlukta buradan çıkarmaktadır. Kur'an, ayet olarak ifade edilen cümleler şeklinde kısa parçalardan müteşekkildir. Bu bağlamda fıkha bakan yönüyle fert ve toplum hakkında birçok düzenlemesi mevcuttur (Sarıtaş, 2013: 54; Debbağoğlu, 1979: 27; Tabakoğlu, 2016: 54).

3.4.2. Sünnet

Sünnet kelimesinden maksat, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleridir. Yani Hz. Peygamber'in söyledikleri, yaptıkları ve birinin bir şeyi yaptığını görmekte birlikte itiraz etmedikleri (takrir) bütün her şey Sünnet kapsamı içinde değerlendirilir. Kelime anlamı olarak adet, yol, davranış gibi anlamlara gelmekle birlikte Sünneti, daha geniş anlamda Hz. Peygamber'in Kur'an'ı yorumlama ve pratik hale getirme işlevi, yolu şeklinde de anlaşılmaktadır (Sarıtaş, 2013: 54; Debbağoğlu, 1979: 27-28; Tabakoğlu, 2016: 54-55; Karaman, 2010: 99).

3.4.3. İcma

Kelime anlamı olarak ittifak manasındadır. Fıkıhta ise dini bir hüküm hakkında İslam müçtehitlerinin (uzman) ortak bir karara varmaları ve ittifak etmeleridir. Bir yorumlama çeşidi olmakla birlikte Kur'an ve Sünnetin sınırları içerisinde yapılması zorunluluğu bulunmaktadır (Tabakoğlu, 2016: 55).

3.4.4. Kıyas

Hakkında kesin olarak bir ifade ayet olmamakla birlikte, aralarında benzerlik bulunan iki durumdan, hakkında ayet bulunanla diğerini aynı değerlendirmeye tabi tutma anlamına gelmektedir. Örneğin; İslam, hakkındaki ayetle şarap içmeyi yasak kılmıştır. Zaman ve mekânın değişmesiyle birlikte şarap harici birçok içecekten dolayı dinen bir hüküm vermek gerekmektedir. İşte, kıyas yoluyla şarabın yasaklanmasındaki esas sebep sarhoş etmesi olarak belirlenmiş ve bu sebep diğer tüm alkollü içeceklerinde bu bağlamda değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır (Sarıtaş, 2013: 54; Debbaoğlu, 1979: 29; Tabakoğlu, 2016: 55).

3.4.5. Örf ve Adet (Teamül)

Örf ve adetler yine İslam'ın ferî kaynaklarındandır. Kuran'da bir ayette Sen af (veya kolaylık) yolunu benimse, (İslam'a) uygun olanı (örfü) emret ve cahillerden yüz çevir. Denilerek örf ile emredilmesi istenmektedir (Araf, 7/199). Ancak burada örf ile kastedilen şeyin İslami hükümlerle çatışmaması gerekir. Bunu sağladığı takdirde teamül, ferî deliller arasında yerini alır. Zira Hanefî Mezhebinde de bu, teamül hukuku adı altında dini prensiplerin değerlendirilmesinde delil olarak kullanılır. Ayrıca bir İslam toplumu olan Osmanlı Devleti'nde de teamül, İslam hukukunda kaynak olarak kullanılmaktaydı (Tabakoğlu, 2008: 58).

3.4.6. İstihsan

Sözlükte beğenmek, güzel bulmak anlamına gelen istihsan, Fıkıh Usulünde kolaylığı sağlamak için zor olanı bırakmak şeklinde tarif edilmiştir. Buna göre kamu

yararının gözetilmesi durumunda kıyasın terk edilerek, insanlar için en faydalı olanın uygulanmasıdır. Daha çok zaruretlerden doğmuştur. Yani fayda sağlanmasındaki asıl amaç, olası bir zararın önlenmesidir. Zaruri hallerin kalkmasıyla birlikte istihsan kapsamındaki hareket de ruhsatını kaybetmiş olur (Saritaş, 2013: 56; Debbaoğlu, 1979: 31; Yılmaz, 2011: 205; Tabakoğlu, 2016: 57).

3.4.7. istislah

faydalı olanın yapılıp, zararlı olandan vazgeçilmesi anlamına gelmektedir. İslam'da istislah; dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması öğelerini kapsamaktadır. Uygulama açısından kamu yararı esas alınır. Gerektiğinde belirli prensiplerin pratiğinin kaldırılmasıdır. Hz. Ömer'in kıtlık olan bir yılda, hırsızlık yapanların İslam hukukunda esas olan eli kesme cezasını uygulatmaması istislah olarak gösterilebilir. Ayrıca İslam hukukçuları arasında istilahın, kaynak olarak kullanılıp kullanılmaması konusunda ihtilaf vardır (Saritaş, 2013: 56; Debbaoğlu, 1979: 32; Yılmaz, 2011: 205; Tabakoğlu, 2008: 59).

3.4.8. İstishab

Sözlükte birlikte olmak ve bu birliği devam ettirmeyi istemek anlamına gelen İstishab; terim olarak, önceden belirli olan bir şeyi, hakkında aksine bir delil bulunmadıkça halen geçerli saymaktır. Bu kapsama kesin olmayan şeyin, belirsizliğinin devamı da girmektedir. Çünkü fıkıh literatüründe eskiden kazanılmış hakların, şüphe ile bireyin elinden alınmasının doğru olmadığı kaidesi bir esastır. Dolayısıyla bu, meşru hakların korunmasını ifade etmektedir. Mecelledeki kişinin suçu ispat edilinceye kadar, suçsuzluğunun asıl olması bir istishab kaidesidir (Yılmaz, 2011: 206). Tabakoğlu bunu örneklendirirken, Hz. Ömer, İran fethedildikten sonra, mahalli memurlardan ziraat gelirleri hakkındaki eski uygulamaların, aşırı olanlar müstesna, geçerliliklerini korumasını istemişti şeklinde ifade eder (Saritaş, 2013: 56-57; Debbaoğlu, 1979: 32-33; Tabakoğlu, 2016: 58).

3.4.9. Mütakabiliyet (Karşılıklılık)

İslam dünyasında özellikle dış siyaset ve uluslararası ticaret konularında kendisine başvurulmuş bir kaynaktır. Hz. Ömer'in vergi alınması ile ilgilenen sorumlu kimseye, yabancı tüccarlardan, onların mensup oldukları devletin Müslüman tacirlerden aldığı kadar vergi alması gerektiğini söylemesi buna örnek olarak verilebilir (Saritaş, 2013: 57; Debbağoğlu, 1979: 33; Tabakoğlu, 2016: 58).

3.4.10. Devletin Çıkardığı Mevzuat

Devletin çıkardığı kanunlar, her hukuk sisteminde olduğu gibi İslam'ın da – dine aykırı olmamak kaydıyla – uyulmasını istediği kurallardır. Bunlar kaldırıldığında, Müslümanların da buna uyması zorunluluğu ortadan kalkar (Saritaş, 2013: 57; Debbağoğlu, 1979: 34; Tabakoğlu, 2016: 58).

3.4.11. Sahabe Kavli

Hz. Peygamber'i görmüş kimselerin söyledikleri ve yaptıkları uygulamalar da, bizzat Hz. Peygamber'den duymuş olabilecekleri ihtimaline binaen kaynak olarak kullanılmıştır (Saritaş, 2013: 57; Debbağoğlu, 1979: 34; Tabakoğlu, 2016: 59).

3.4.12. İslam'dan Önceki Semavi Dinler

Hz. Peygamber'den önceki Peygamber'lerin getirdikleri kurallardan İslam'la çatışmayanları bazı Fıkıh alimleri tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Bu uygulamalardan bazıları İslam tarafından belirlendiğinden devam etmiştir. Birçoğu da örf niteliğinde kabul edilmiştir (Debbağoğlu, 1979: 34; Tabakoğlu, 2016: 59).

3.4.13. İctihad

Sözlükte çalışmak, zor bir işi başarmak ve yapmak için olanca gücü sarfetmek anlamına gelmektedir. Terim olarak ise Kur'an ve Sünnette açıkça

bildirilmeyen veya yoruma açık olan konular hakkında, ehliyetli kimseler (Müçtehit) tarafından hüküm çıkarma işlemidir. Müçtehitler hüküm verirken kaynak olarak İslam'a özgü kaynakları kullanırlar (Saritaş, 2013: 58; Debbagoğlu, 1979: 34-35; Tabakoğlu, 2016: 59).

3.4.14. Tasavvuf ve Ahlak

Önceden da belirttiğimiz gibi İslam ve geçmiş iktisadi düşünce sistemleri, ahlak ve dini birlikte ele alıyordu. İlkelerini Kur'an ve Sünnetten alan, belirli metotlarla İslami yaşama ve yaşatma düşüncesi güden tasavvuf; ahlakı, müntesiplerinin hep ayrılmaz bir parçası olarak görmüşlerdir. Hicri II. yy.'da ortaya çıkan "tasavvuf" düşüncesi, V. yy.'dan itibaren kurdukları müesseselerle tüm İslam Alemi'nde geniş halk kitleleri tarafından benimsendi. Hayatın her safhasını edep ve güzel ahlakla ihya etme gayretiyle, insanları İslam'ın emir ve yasaklarına uymaya davet etmişlerdir. Tasavvuf düşüncesinin etkisi ile ortaya çıkan "Fütüvvet Teşkilatı", insanların iktisadi yaşamlarını İslam'a göre sürdürmelerinde önemli bir görev üstlenmiştir. Yaklaşık bin yıldır İslam dünyasında geniş coğrafyalarda etkili olan bu akım, barındırdığı geniş bilgi birikimi ile İslam iktisadının bir diğer kaynağıdır. "Vergi toplama" gibi dünyanın hemen hemen her yerinde devlet tarafından yerine getirilen bir fiilin, tasavvuf ve onun kurduğu müesseselerle sivil olarak toplum tarafından kolaylıkla yapılabilmiş olması; tasavvufun, İslam iktisadı ile olan kuvvetli bağına önemli bir işarettir (Saritaş, 2013: 58; Debbagoğlu, 1979: 36; Tabakoğlu, 2016: 60-61).

3.4.15. Tarih

Müslümanların, geçmişteki İktisadi uygulamaları nasıl ve ne şekilde yaptıklarının bilinmesi; günümüz dünyasında ortaya çıkan yeni durumlar hakkında doğru yorumlarda bulunabilmek açısından önemlidir. Bu sebeple de "tarih", İslam iktisadının başlıca başvuru kaynakları arasında gösterilebilir. Ayrıca yine tarihin ve tarihteki pratiklerin doğru yorumlanması; İslam iktisadının, İslam'ın kendi tarihi kaynakları açısından değerlendirilmesine bağlıdır. Aksi takdirde İslam İktisadı, bir

İslam Kapitalizmine dönüşebilir. Bu Taberi'nin yazmış olduğu Tarihu'r- Rusül ve'l- Muluk önemli bir kaynaktır. Yine tarihe ek olarak coğrafyada, bazı araştırmacılara göre İslam iktisadının önemli kaynakları arasında gösterilmektedir (Debbağoğlu, 1979: 36-37; Tabakoğlu, 2016: 62; Tabakoğlu, 2008: 63-64).

3.5. İslam İktisadının Özellikleri

İslam ekonominin özellikleri açıklarken, İslam ekonominin değer ekonomik sistemlerden hem farklı hem de onların bir alternatif olacağını görülmektedir.

3.5.1. İslam Ekonomisinde Özel Mülkiyet

İslam'da mülkün asıl sahibi insan değil Allah'tır. İnsanların mülkiyeti Allah'ın mülkiyetinden türemiştir. Kulun elindeki mülk bir imtihan aracıdır ve özel mülkiyetin toplumsal çıkarlarla çatışmaması gerekir (Tabakoğlu, 2010: 120). İslam'ın insan ve eşya anlayışı, mülkiyet anlayışı kapitalizm ve sosyalizmden tamamen farklıdır. İslam gerek insana gerek eşyaya baksın, Allah'ı, insanın da eşyanın da yaratıcısını asla unutmaz. Mutlak anlamda eşya da insan da O'na aittir. Bunun için eşyanın da bir hakkı vardır, öbür insanların da hakkı vardır, toplumun da bir hakkı vardır. İslam insana bir mülkiyet hakkı tanımıştır ama bu hakkın üzerinde Allah'ın hakkı birinci sırada gelmektedir. Mülkiyet hakkı, kullanma usul, sınır ve gayesiyle birlikte tanınmıştır (Karakoç, 2013: 32). İslam'da mülkiyetin mahiyeti Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde açıklanmıştır: “Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır.” (Bakara, 2/284). Dolayısıyla evrendeki her şey Allah-u Teâla'ya aittir fakat O, onlardan faydalanılsın diye bazı noktalarda insanoğluna yetki vermiştir ve onu görevli kılmıştır. Böylece, bir kimse bu şeylerden istifade hususunda canının istediğince bütünüyle özgür bir şekilde davranamaz. Sahip olduğu mallar üzerindeki tasarruf yetkisi sınırsız değildir. Malın mutlak sahibi olmadığı için ilahî yasalarla çizilmiş sınırları aşmasına da izin verilmez zira o, mutlak mutasarrıfın yalnızca görevli kıldığı bir vekildir (Öztürk, 2013: 46; Altüriyki, 2009: 47; Gazi, 2015: 106).

İslam'da özel mülkiyetin ortaya çıkışını C. Yeniçeri şu şekilde anlatıyor; kişiler, Allah'ın topluca insanlığa sunduğu şeylerden kendi gayretleri ile bazı şeyleri

ele geçirirler veya bazı şeylere belli şekiller verirlerse onlara sahip olurlar. Aynı zamanda elde ettiklerini de kendi soylarına miras olarak bırakırlar. Böylece özel mülkiyet doğmuştur (Yeniçeri, 1980: 37). İslam mülkiyetin temelinde öncelikle emeği arar. Sermaye ve toprak gibi diğer üretim faktörlerinin de ürünlerinin ferde ait oluşu ancak onun emeğiyle desteklenmiş olmasıyla mümkündür. Özel mülkiyetin toplumsal çıkarlarla çatışmaması gerekmekte olduğundan enerji kaynakları, madenler ve geniş tarımsal topraklar üzerinde kamu mülkiyeti öngörülmüştür. İslam'ın malı koruma ilkesi, hem malı saldırılardan korumak hem de onu israf etmekten ve yok etmekten kaçınmak anlamına gelir. Özel mülkiyetin yaygınlaştırılıp, belli ellerde toplanmasının engellenmesi aynı zamanda İslam iktisadının en önemli hedeflerinden biridir. Yine bu sebepten miras mümkün olduğu kadar çok yakınlar arasında paylaşılır (Tabakoğlu, 2010: 121). Ganimetlerin devletle savaşçılar arasında paylaşılması, hem özel mülkiyetin, hem de devlet mülkiyetinin kabul edildiği anlamına gelmektedir (Gül, 210: 51-52; Kazancı, 2016: 8; Öztürk, 2013: 48).

Özel mülkiyet kavramı Kur'an'da da, hadislerde de tanınmaktadır, meşru görülmektedir. Hatta o kadar ki, bir hadiste Hz. Peygamber özel mülkünü tecavüzden korumaya çalışırken öldürülen kişinin şehit olduğunu söyler. İslâm'da mülkiyetin dokunulmazlığı vardır; her türlü saldırıdan, yağma ve talandan korunmuştur. Kur'an "onların malları.." der, "yetim hakkını korumaktan, yetim malına dokunmamaktan bahseder; özel mülkiyeti koruyucu pek çok Kur'an'ı ilkedden bahsetmek mümkündür (Kazancı, 2016: 8-9).

3.5.2. İslam Ekonomisinde Teşebbüs ve Seçim Özgürlüğü

İslâm iktisadı ferdiyetçi değil, şahsiyetçi ve cemaatçi eğilimlere sahiptir. Kendi çıkarını ön planda tutan insan tipi İslâm'a yabancısıdır. Devlet ekonominin denetim ve gözetim alanlarını kapsar. Yoksa devlet üretici değil ancak üretim alanında organizatör olabilir (Tabakoğlu, 2010: 125-126; Kazancı, 2016: 9).

İktisadi hayatta nelerin yapılması, nelerin yapılmaması gerektiğine karar veren, alternatifler arasından tercihler yapan, teşebbüste bulunan, üreten, tüketen insandır. Bu yüzden her iktisadi sistemin bir insan anlayışı vardır. İslam'da da

insana, hür iradesiyle kararlar alan, bunları uygulayan, yapıp-eden, yaptıklarından sorumlu olan yegâne varlık olması itibariyle büyük bir önem atfedilir. İnsana, sadece iktisat alanında değil, bireysel ve toplumsal hayatın bütün alanlarında en uygun olana karar verip yapacağı özellikler kazandırmak, İslam'ın en önemli amaçları arasında yer almaktadır (Gül, 2010: 53; Kazancı, 2016: 9-10; Çobanoğlu, 2013: 37).

Tercih ve gelişim özgürlüğü insanların parasını nereye harcayacağı ve girişimcilerin ellerindeki kaynakları hangi sektörlerle yatırılacağına ilişkin bir serbestliktir. İslâm'ın pratiği, tercihlerin insanlara bırakılmasıdır; yani insanların kendi paralarına ve kendi kaynaklarına kendilerinin hükmetmesi şeklindedir. Rekabet aynı şekilde meşrudur; piyasaya giriş engellenmiş değildir. Fiyatların otoriteler tarafından belirlenmesi veya dondurulması bizzat Hz. Peygamberin karşı çıktığı, izin vermediği bir olgudur. Rekabet (piyasaya girişin engellenmemesi) gibi, sınırlı devlet (devletin gücünün sınırsız olmaması, gerekirse devlet adamlarının da eylemlerinden dolayı hesap verebilmesi, yargılanabilmesi) gibi serbest ticaret (mübadelenin engellenmemesi) gibi ilkeler İslâm'ın teşvik ettiği, gözettiği, meşru gördüğü ilkeler ve kurumlardır.

İslam ekonomisi bireylere ekonomi alanında bir özgürlük tanımaktadır. Ancak verilecek olan bu özgürlük, İslam'ın inanmakta olduğu ahlâkî ve manevî değerlerle sınırlıdır. Bu temel unsur bakımından İslam ekonomisi ile kapitalist ve sosyalist ekonomi arasında açık bir aykırılık görülmektedir. İslam'da sosyal refah mutlak bir öneme sahip olduğundan, bireysel özgürlük –önemine rağmen– sosyal sonuçlarından bağımsız değildir. O, sosyal menfaatle veya İslam toplumunun maddî ve manevî amaçlarıyla çatışmadığı veya birey diğerlerinin haklarına tecavüz etmediği sürece kutsaldır (Gül, 2010: 70; Kazancı, 2016: 10).

3.5.3. İslam Ekonomisinde Kişisel Çıkar

Toplumun yararını kendi çıkarından üstün tutan, kanâatkâr fakat müteşebbis insan tipi idealize edilmiştir. Müslümanın davranışları yalan söylememek; başkasının hakkını kendi üzerine geçirmemek; tekelcilik, ihtikâr, karaborsacılık yapmamak; sözleşmelere uymak ve namuslu olmak gibi ahlâkî, hukukî ve iktisadî kayıtlara

tabidir. Müslüman, toplum çıkarlarını kendi çıkarının üzerinde tutmalıdır. Yani fedakârlık ve hizmet şuuruna esastır. Müslüman için geniş bir nesil veya büyük maddî imkânlar kendiliklerinden hiç bir değere sahip değildir. Onların değerini belirleyen Allah rızasına yönelik olmalarıdır. Allah Müslüman'dan sadece temiz bir kalp isteyecektir. İşte iktisadî faaliyetler, sadece, bu temiz kalbi elde etme ve ahlâki arınma sürecini kolaylaştırıcı tedbirler olarak yorumlanabilir. İslâm'a göre insanın varlık sebebi ibadet yani Allah'a kulluktur. İbâdet kavramı bütün hayatı etkileyen namaz, zekât, oruç hac gibi fiillerle birlikte salih amel diye ifade edilen her türlü iyi davranış, düşünce, çalışma ve faaliyetleri içine almaktadır (Kazancı, 2016: 10-11).

İnsan ihtiraslarına boyun eğip maddî eğilimlerine teslim olmamalı ve gayesini unutmamalıdır. İktisadî faaliyetler insanları “Allah'ı anmaktan, namazlarını kılmaktan, zekâtlarını vermekten alıkoymamalıdır”. Zira bütün kâinat ve dünya nimetleri sadece insanın imtihan edilmesi için yaratılmıştır. Bu çerçevede içerisinde her türlü dünya nimeti insanlar için yaratılmıştır ve meşru yollardan elde edilmek şartıyla onlara helaldir. Yalnız insanın bunları helâl yollardan elde etmesi kendisini maddenin cazibesine kaptırarak gayesini unutmaması ve dolayısıyla cemiyetin çözülmesine sebep olabilecek ihtiras, güvensizlik ve bencilliğin doğurduğu çatışmalara yol açarak haddi aşmaması, elde ettiği nimetlerin gerçek sahibini hatırdan çıkarmaması ve onun kullarına her vesileyle uzanmak suretiyle şükürü eda etmesi gerekir. Bütün yaratıklara üstün olan ve en güzel şekilde yaratılan insan çok aşağı bir yere indirilmiştir. Bu yer maddî ihtiraslar ve menfaatlerdir. İnsan bu çemberi kıramazsa kendisine bir kötülük geldiğinde feryat eden, bir iyiliğe ve zenginliğe malik olduğunda ona ihtirasa sarılan, nankör, maddî sıkıntıya uğradığında ümitsizliğe düşen, hatta Allah'a isyana kalkışan, elde ettiği mal, mülk sayesinde kendisini her şeyden müstağni gören azgın ve cimri bir yaratık olur. İslâm'ın insandan istediği onun iman ettikten sonra maddenin geçici görüntüsüne kapılmadan çalışmasıdır. Müslümanı iktisadî hayata iten girişim zihniyetinde ihtirasa ve açgözlülüğe yer olmamalıdır. İslâm iktisat düşüncesinde kanâat büyük yer tutar. Kanâat, hayatı sürdürürken aşırılıktan kaçınmaktır. Kanâat ihtirastan kaçınmak, başkalarına kıskançlık duymamak ve hakkına razı olmak, gönül huzuruyla yaşamaktır. İhtirasın tam tersi olan kanâat, girişimin verimliliğini ve kişinin iç

huzurunu sağlar. Üstelik üreticinin tüketicilerle, ferdin toplumla barış içinde olmasının da sebebidir. Hz. Peygamber (sav) gerçek zenginliğin gönül zenginliği olduğunu bildirmiştir (Kazancı, 2016: 11).

İslâm iktisat düşüncesinin en önemli unsurlarını insan sevgisi, merhamet, adalet ve kul hakkı gibi ahlâkî ilkeler oluşturmaktadır. Kişinin toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutması bunun asgarî şartıdır. Şahsiyetçilik ile ferdi cemiyet içerisinde kaybolmaktan kurtaran onu daima cemiyete ilâvelerde bulunan bir birim haline getiren İslâm, ona ısrarla cemiyet menfaatlerini kendi menfaatlerinden üstün tutmayı telkin eder. İslâm'ın sosyal ve iktisadî ilkelerinden en önemlisi toplumculuktur (cemaatçilik). Toplum çıkarları her zaman kişi çıkarlarından üstün tutulmuştur. Hatta fıkıhta cemiyetin hakları, Allah'ın hakları arasında mütalaa edilmiştir. Bunları affetmek kimsenin yetkisinde değildir. İslâm, toplumculuğunu, kişilere sorumluluk verip ve kişilikleri güçlendirip onları toplumun hizmetine vererek sağlamak istemiştir. Şüphesiz ki, kardeşini kendine tercihte ileri gitme Müslümanlıkta ileri gitmedir (Tabakoğlu, 2010: 118; Kazancı, 2016: 11-12).

3.5.4. İslam Ekonomisinde Fiyat Mekanizması ve Rekabet

İslâm'ın, iktisadî ahlâka bağlama yönündeki temel tavrı fiyat konusunda da geçerlidir. Burada alıcı ve satıcılara müsamahalı olmaları yönünde bir davranış öğütlenir: “Satarken cömert ve müsamahakâr hareket eden, alacağını isterken cömert ve müsamahakâr olan kula Allah merhamet eder”. Buna göre pazarlık tarzını sertlikten uzaklaşması amaçlanır. Talep cephesinin düşük fiyat verme, arz cephesinin yüksek fiyat isteme eğilimi yumuşayarak arz ve talebin esneklik kazanması ve fiyat istikrarının kolaylaşması düşünülür. İnsanlar, hayırlı işlerde rekabet etmeli, yarışmalıdırlar. İktisadî anlamda rekabetin bir süre sonra rekabeti öldürdüğü ve şu veya bu şekilde anlaşmalarla sonuçlandığı bilinmektedir. Bu yüzden daha işin başında yardımlaşma ve dayanışmanın bir esas olarak kabul edilmesi tekelcilik gibi arzu edilmeyen şeylerin doğmasına yol açacak ortamın belirmesini büyük ölçüde önler. Fiyat ve kalite denetimi narh sistemi olarak yaşamıştır. Buna göre fiyatların, ilke olarak, tekelci müdahalelerin olmadığı bir piyasada serbestçe oluşması

istenmiştir. Devlet veya tekelci güçler tarafından yapılacak müdahalelerin ticaret hacmini daraltacağı ve karaborsaya yol açacağı bilinmektedir. Ancak eksik rekabet şartları altında ve özellikle ihtikâr ortamı oluştuğunda fiyatlar devlet denetimine tâbidir. Yine ticarî faaliyetlerde tüketiciyi aldatacak davranışlardan kaçınılması, mal fiyatlarını yapay olarak yükseltecek spekülâtif müdahalelerden uzaklaştırılması istenmiştir (Tabakoğlu, 2010: 124; Kazancı, 2016: 12; Abdeh,1974: 40).

Allah, piyasayı tanzim etmek için arz ve talebin doğal unsurlarını birer araç kılmaktadır. Bu da genel kamusal işlerde devletin ekonomiye müdahalesine İslam'ın yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, Peygamber'in (sav) Enes'ten (ra) rivayet edilen bir hadisinde çok daha açık bir şekilde izah edilmektedir: "Peygamber (sav) zamanında bir ara fiyatlar arttı. İnsanlar Peygamber'e (sav) fiyatları sabitleme mevzusunu sordular. Peygamber (sav) dedi ki: 'Fiyatları sabitleyen, düşüren ve arttıran Allah'tır. Baki olan Allah'tır. Onun huzuruna çıktığımda hiç kimseye karşı kandan ve maldan yana sorumlu olmamayı temenni ederim. Fiyat kontrolünün Allah-u Teâlâ'ya bırakılması ile piyasaları hareketlendirmek için insanların tedbir ve müdahaleleri konusuna İslam'ın bakış açısını yansıtmaktadır. Ayetler ve hadisler, insanların piyasalara müdahalesinin, uygulamada tercih edilen bir yapı olmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Kazancı, 2016: 12-13 Abdeh,1974: 41).

İslam fıkıh âlimlerinin fiyat kontrolü hususundaki tartışmalarının odak noktasında (yukarıda paylaşılan) Enes'ten rivayet edilen hadis vardır. Bütün fıkıhçılar, fiyat belirleme hususunda arz ve talebi belirleyen doğal unsurların şeriatın bu konudaki çıkış noktası olduğu konusunda hemfikirlerdir. Hanbeli ve Şafi mezhepleri, bu temel noktaya yapışarak enflasyon dönemlerinde dahi devletin fiyatları sabitlemesinin yasak olduğunu söylemişlerdir. Enes'in rivayet ettiği hadise göre fiyat sabitlemenin adaletsiz bir uygulama olduğunu öne sürmüşler ve adaletsizliğin her türlüşününün yasak olduğunu ifade etmişlerdir. Enes'in (ra) rivayeti dikkate alındığında Hanefî ve Mâlikî fıkıhçılar, devletin fiyat tahdidinde bulunmasının bu rivayete aykırı olmadığı hatta uygun olduğu görüşündedirler. Peygamber (sav), adaletsizlikten kaçınmak için piyasaya müdahale etmeyi engellemiştir. Bu rivayetin yaşandığı dönemde olduğu gibi piyasa sabitken fiyata

müdahalede bulunmak adaletsizliktir. Fakat düzenleyici, enflasyon sürecinde müdahalede bulunması gerektiği hâlde müdahalede bulunmazsa bu kez, te'sirden kaçınmak adaletsizlik olacaktır. Şafi ve Hanbeli âlimleri, ne şart altında olursa olsun te'sir uygulamasının caiz olmadığı görüşünü benimsemişlerdir. Maliki ve Hanefi fıkıh âlimleri ise (kendi aralarındaki küçük bir farkla) müdahalenin piyasa güçlerini ve ekonominin bütününe dengeleyebileceği noktalarda yalnızca ihtiyaç hâllerinde te'sire izin vermişlerdir (Kazancı, 2016: 14 Abdeh,1974: 43).

3.5.5. İslam Ekonomisinde Sınırlı Hükümet

Nasıl ki, Allah kaynakları yaratmış, bunların kullanımı için insana imkân sağlamışsa, aynı şekilde İslam toplumu, devlet, yöneticiler ve toplum liderleri de bu kaynakların doğru kullanımı için gerekli imkân ve şartları sağlamak sorumluluğu ile karşı karşıyadır. Buradaki en büyük sorumluluk, özgürlüklerin ve özel mülkiyetin önünü açmaktır. İnsanların sahip olduğu menkullere ve gayrimenkullere mâl (ç. emvâl) ismiyle atıf yapan çok sayıda Kur'an ayeti bulunmaktadır. İslam geleneğinde devlet, insanların geçimlerini temin etmelerinin ve kazanç elde etmelerinin önündeki engelleri kaldırmakla, bu yüzden, sınırları içerisinde yaşayan herkesin mal ve can güvenliğini herhangi bir ayırım yapmaksızın sağlamakla, yolları emniyet altına almakla yükümlüdür. Zira bir İslam ülkesinde, seyahat yapma, çalışma, kazanç sağlama, mülk edinme ve ticaret yapma hürriyeti, kişinin en temel hak ve hürriyetleri arasında yer almaktadır (Kazancı, 2016: 14; Altüriyki, 2009: 97).

Bunlar, yeryüzünün halifesi olan insana verilen değer gereğidir. Fakirlerin asgari ihtiyaçlarının giderilmesi, haksız yollarla kazanç sağlamanın önlenmesi gibi sosyal faaliyetler, bireylerin olduğu kadar, hatta daha fazla toplumun, iktisadi kurumların ve devletin de sorumluluk alanına girmektedir. Sorumluluk, kamunun böylesi vicdani durumlar karşısında duyarsız kalmayarak, sosyal adalet ilkesini uygulamaya geçirmesini gerektirir. Bu da devletin sosyal politikalar üretmesi, planlama yapması, geliri tabana yaymak için gerekli araçlara başvurması, kısaca, ekonomik gidişata gerektiğinde müdahale etmesi anlamı taşımaktadır (Kazancı, 2016: 14).

Öte yandan Aldatma, tekellilik, vurgunculuk, haksız rekabet, rüşvetle avantaj sağlama gibi gayrimeşru piyasa şartları, bu hak tecavüzlerinin önde gelenleri arasında yer almaktadır. Böylesi hak ihlalleri, devlete narh /rayiç koyma vb. araçlar kullanarak piyasalara müdahale sorumluluğu yüklemektedir. Eğer ekonomiye toplum adına devlet müdahil olmaz da toplumda insanlar gayri meşru yollarla kazanç elde etmeye, birbirlerinin mallarını batıl yollarla yemeye, hileli ticari yollara başvurmaya başlarsa, bu, toplumun intiharıdır, Kur'an'ın tabiriyle, kendi kendini öldürmektir: Kendi kendinizi öldürmeyin (Gül, 2010: 70). Üretim ihtiyaca göre olduğundan doğal kaynakların israf edilmesi söz konusu değildir. Bu temel üzerinde oluşan üretim tarzı halkın beslenme, barınma, giyinme ve ulaşım konularındaki ihtiyaçlarını karşılar. Devlet bu konuda denetimle yükümlüdür. Ahlaki ve ruhi derinleşme, kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen özel hukuka düzenleyici ve denetleyici bir işlev yüklemiştir. İlişkilerde çatışma ve gerginlik değil uzlaşma ve hoşgörü hâkim olmalıdır. Bunun sonucunda, devlet birçok alanı kişilere bırakmıştır. İslâm'ın öngördüğü çalışma hayatı belli ahlâkî davranışlara dayanır. Bunun yanında devletin hisbe (ihtisap) kurumu vasıtasıyla daha çok tüketicinin korunmasına yönelik bir denetimi vardır (Kazancı, 2016: 15; Altüriyki, 2009: 99).

Devlet, varlığını vatandaşlar adına iyiliği emreden kötülükten de nehyeden; yani, onların dinini, nefsinin, malını, aklını ve neslini koruyan bir üst kurum olarak sürdürecektir. Bu çerçevede, İslam geleneğinde devletin ekonomik alanla ilgili esas görevleri; adaletin sağlanması ve haksızlığa mani olunması, kanun ve nizamın korunması, fertlerin mal ve can emniyetlerinin ve iş ahlâkının tatbikinin sağlanması, piyasa mekanizmasının tüm fertlerin menfaati doğrultusunda çalıştırılması, temel altyapı hizmetlerinin yürütülmesi ve vatandaşların sosyal güvenliğinin sağlanması olmalıdır (Kazancı, 2016: 16).

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Biz paylaştırdık onların dünya hayatındaki rızıklarını aralarında; bazısı bazısını çalıştırsın diye bazılarını bazılarına üstün kıldık.” (Zuhuf, 43/32). Ayet, rızıkın Allah'ın elinde olduğunu bildirmektedir. Allah, piyasayı tanzim etmek için arz ve talebin doğal unsurlarını birer araç

kılmaktadır. Bu da genel kamusal işlerde devletin ekonomiye müdahalesine İslam'ın yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bizi yaratan Allah, her şeyin gerçek sahibi olduğundan, bizim bütün amellerimiz onun koyduğu kurallara uygun olmalıdır. Bu bağlamda üç tip yasağa uyulmak zorundadır. bu üç yasaktan bahsederken özetle şöyle söylemektedir: İlk olarak piyasa, İslam fikhının kurallarına uygun olmalıdır ve faiz, kumar gibi haram unsurları barındırmamalıdır. Bu müdahale, dinî tehditler şeklinde adlandırılabilir. İkincisi, eğer piyasa doğal seyrinde işliyor ve arz-talep kendi doğallığında ilerliyorsa bu durumda devletin piyasaya müdahalesine izin verilmez. Fakat eğer bu doğallık, piyasadaki bazı zararlı bileşenlerden ötürü etkinliğini yitirirse devlet doğal güçleri yeniden harekete geçirmek için müdahalede bulunabilir. Bu müdahale, devlet tehditleri şeklinde isimlendirilebilir. Üçüncüsü, ticarethane sahipleri ticaretin ahlaki boyutuna riayet etmelidirler. Hanefi fıkıhçıları normal şartlarda, devletin fiyatları düzenlemesinin yasak olduğunu söylemişlerdir. Fakat satıcıların ürünlerin fiyatlarını kendi gerçek piyasa değerlerinin çok üzerine çıkarmaları durumunda düzenleyici, ilgili kişi ile görüşerek müdahalede bulunabilir. Piyasanın sürekliliğini sağlayan yapay talep, İslam'ın nazarında bir etmen olma özelliğine sahip değildir. Şeriat açısından bu uygulamaların müdahale yoluyla kontrol altında tutulması devletin görevidir. Özellikle gıda, sağlık ve eğitim gibi kendi temel fiziksel arzularını karşılamaya güç yetiremeyen gelişmekte olan ülkelerdeki tüketiciler, kati surette psikolojik arzuların arttırılması sürecinin hedefi olmamalıdır. Kısacası, doğal şekilde arz talep işleyişine engel olan piyasa uygulamalarına, ihtiyaçların düzgün şekilde giderilmesini sağlamak için devlet tarafından müdahale edilmelidir (Kazancı, 2016: 16; Altüriyki, 2009: 101).

3.5.6. İlkecilik

İslam İktisadı, Kur'an ve Sünnet tarafından belirtilen belirli prensipler doğrultusunda oluşmuştur. Bu sebeple de, spesifik bir takım ilkelerin varlığından bahsedilebilir. İslam âlimleri, yorumlarını bu ilkeler ışığında yapmışlardır. İslam İktisadının kaynaklarından icma ve kıyas da bu ilkelere dayanarak oluşur. İlkeleri; israfın önlenmesi, iktisadi bağımsızlığın sağlanması, mülkiyetin tabana yaygınlaştırılması, sosyoekonomik adaletin sağlanması ve İslam'ın ölçüleri

çerçevesinde ekonomik refahın sağlanması şeklinde özetlenebilir (Saritaş, 2013: 59; Debbaoğlu, 1979: 38; Tabakoğlu, 2016: 64).

3.5.7. Esneklik

İslam İktisadının, dayandığı ilkeler itibariyle bazı durumlarda yoruma açık olduğunu önceden belirtmiştik. Zamanın değişmesiyle ortaya çıkan yeni problemlerin çözümünde veya yoruma ihtiyaç duyulan bazı hallerde, Kuran ve Sünnette açıkça bildirilmeyen konular hakkında, fıkıh ilminde icma ve kıyas kullanılır. Fıkıh da, İslam İktisadının kaynaklarının büyük çoğunu oluşturduğundan, esneklik onun için de geçerlidir (Saritaş, 2013: 59; Debbaoğlu, 1979: 38-39; Tabakoğlu, 2016: 64; Tabakoğlu, 2008: 65).

3.5.8. Şahsiyetçilik ve Cemaatçilik

İslam, özü itibariyle toplumsal bir yapıya sahiptir. İbadetlerin bile toplu halde yapılması, münferit yapılmasından daha üstün tutulmuştur. Ancak toplumsal yapıyla birlikte, bireylerin şahsiyetlerini de göz önünde bulundurarak ikisi arasında bir denge kurar. Ne fert, bireysellikte bir zirve haline getirilir; ne de toplum için bireyler feda edilir. Tabi ki toplum çıkarları, bireysel faydadan üstün tutulmuştur. Fakat – topluma zarar vermemek kaydıyla – bireysel bazı haklar sadece ferdin kendi isteği sonucunda, elinden alınarak toplum için değerlendirilebilir. Ters yönde görüşler olmakla birlikte kişinin rızası esastır (Tabakoğlu, 2016: 65).

Ekonomik olarak da bu anlayıştan yola çıkan İslam, ekonomik bölüşümün adil bir şekilde sağlanmasından yanadır. Belirlediği prensiplerle bireyi ve toplumu birlikte ele alır. İnfak ve zekat gibi uygulamalarla yoksulu korurken, bireyin mülk edinme hakkını da büsbütün elinden almaz. Yani ekonomi tamamen insan içindir. Şahsiyet sahibi olarak görülen birey, ekonominin önünde köleleştirilmez (Saritaş, 2013: 59-60; Tabakoğlu, 2016: 65).

3.5.9. Hukuki Devletçilik ve Denetim

İslam'da, devletin çıkardığı kanunlara uymak İslam'ın prensiplerine ters düşmediği sürece farzdır ve kesin olarak emredilmiştir. Bu sebeple de devlet, İslam'a göre ekonominin işleyişinde önemli görevler üstlenmelidir. Zaten toplumcu bir yaklaşım, ancak bireyleri ortak paydada toplayabilen devletle mümkün olabilir. Fakat diğer sistemlerden farklı olarak İslam'da devletin fonksiyonları, üretimden çok denetimle ve adaleti sağlamakla ilgilidir. Devlet, üretime büsbütün katılmamakla birlikte önceden açıkladığımız istislah kapsamında, yani maslahat ilkesi çerçevesinde bazı temel kaynakların mülkiyetine mutlak olarak sahiptir. Buna İslam literatüründe rakabe adı verilir ve “denetim” anlamına gelir. Örneğin; tabii kaynakların tek sahibi devlettir. Bu hakkı, toplumun yararını gözetme kapsamında fertlerin bunları mülk edinmelerini yasaklayarak elde etmiştir. Bununla kişilerin toplum zararına büyümelerinin önlenmesi ve bu faydadan toplumun genelinin istifade etmesinin sağlanması istenmektedir (Debbağoğlu, 1979: 41). Ayrıca bir diğer faktör olarak İslam'daki devlet anlayışında vergi konusunda bireye bazı insiyatifler verilmiştir. İslam'ın vicdanlarda kurduğu yaratıcıya hesap verme bilinciyle kişiler baş başa bırakılarak devlet aradan çıkmıştır. Yani zekat ve infak gibi uygulamaları, vergi sisteminden muaf tutarak bunları, sosyoekonomik adaletin sağlanması noktasında bireyin yaratıcıya karşı bir sorumluluğu olarak görmüş ve denetimini onların vicdanlarındaki manevi otoriteye bırakmıştır. Görüldüğü gibi İslam'daki devlet anlayışı hem maddi, hem de ahlaki ve ruhi gelişimi kapsayan geniş bir denetim mekanizmasına sahiptir (Sarıtış, 2013: 60-61; Tabakoğlu, 2016: 66).

3.5.10. Sınıfsızlık

İslam, Kur'an'da Senin Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında maişetlerini aralarında Biz paylaştırdık ve onlardan bir bölümü (diğer) bir bölümünü ‘teshir etmesi için, bir bölümünü bir bölümü üzerinde derecelere yükselttik. Rabbinin rahmeti; toplayıp-yığdıklarından daha hayırlıdır (Zuhruf, 43/32). “O sizi yeryüzünün halifeleri kıldı ve size verdikleriyle sizi denemek için kiminizi kiminize göre derecelere yükseltti. Şüphesiz senin Rabbin, sonuçlandırması pek

çabuk olandır ve şüphesiz O, bağışlayandır, esirgeyendir.” (Enam, 6/165) gibi ayetleriyle insanlar arasındaki maddi derece farkına dikkati çekmektedir. Ancak bu hiç bir şekilde üstünlüğe vesile olarak kabul edilmemiştir. Hz. Peygamber de bir hadislerinde insanların eşit olduğunu, aralarındaki üstünlük kabul edilecek bir şey varsa bunun, günahattan kaçınma ve İslam’ı yaşama kuvveti anlamına gelen takvadan geçtiğini belirtmiştir. İslam, insanlar arasındaki maddi güçlerin farklı oluşunu kabullenmekle birlikte, yukarıda geçen ayet ve hadiste de belirtildiği üzere maddi gücü, bir imtiyaz olarak görmemektedir. Bütün güç ve imtiyazın sadece insanların sahip olduğu temel haklardan ibaret olduğu vurgulanmaktadır. İslam âlimlerinden Bediüzzaman da, İslam’ın bu hakikatine işaret ederek, “Düstur-u Nübüvvet, ‘Kuvvet haktır, hak kuvvette değildir’ der, zulmü keser, adaleti te’min eder” demiştir (Debbağoğlu, 1979: 42; Tabakoğlu, 2016: 66).

İslam’da insanlar arasında üstünlük sayılabilecek maddi hiçbir vasıf kabul etmez çünkü İslam’ın infak düsturundan güç alan toplum, kurduğu sivil örgütlenmeyle vakıflar sayesinde ihtiyaç sahiplerine gelir fazlalarını transfer etmişlerdir. Lüks tüketim olarak kabul edilebilecek harcamalar yapmak yerine, infak ederek sosyal adaleti kurulan manevi otorite ile sağlamaya çalışmışlardır. Dolayısıyla İslam iktisadında, sınıflaşmaya yer yoktur (Saritaş, 2013: 61; Tabakoğlu, 2005: 38).

3.5.11. Adil Gelir Dağılımı

Kurandaki Öyle ki (bu mallar ve servet) sizden zengin olanlar arasında dönüp-dolaşan bir devlet olmasın (Haşr, 59/7) ayeti adil bir gelir dağılımına işaret etmektedir. Ayrıca İslam’daki zekat uygulaması da, maddi varlığın tabana yayılmasını sağlayarak, büyük sermaye temerküzlerine karşı bir tavır almaktadır. Bu aynı zamanda büyük sermaye sahiplerinin, topluma karşı siyasi bir güç gibi baskı ve çıkar grubu haline gelmesini de önlemeye yönelik bir tutumdur. “Hukuki Devletçilik ve Denetim” başlığı içinde incelediğimiz rakabe kavramının da bir gereğidir. Tüm bunlar göz önüne alındığında İslam’a göre zenginliğin bireysel değil, toplumsal bir kavram olduğunu söylemek mümkündür (Saritaş, 2013: 62; Tabakoğlu, 2005: 36-37; Tabakoğlu, 2016: 67).

3.5.12. Emek ve Sermaye

İslam'da emek kavramı temel üretici güç olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple de sermayenin, emekten bağımsız bir şekilde üretime dâhil olarak getirdiği faiz geliri meşru sayılmamıştır. Ayrıca Kurandaki ve gerçekten de insan ancak kendi çalıştığını elde eder (Necm, 53/39) ayeti, farklı emeklere farklı ücretler verilebileceğine işaret eder. Ancak işçi ile işvereni arasındaki hayat standardının çok farklı olmaması şartı ile (Tabakoğlu, 2008: 68-69). Tabakoğlu'nun, İslam toplumundaki emek-sermaye ilişkisini özetleyen ifadelerini naklederek konuyu noktalayalım: Emeğe verilen önem, emeksiz kazançlara yani ribaya cephe alınmasına yol açmıştır. Bu ad altında toplanan her türlü faiz, zamanla oluşan rant ve spekülatif kazançlar yasa dışı kabul edilmiştir. Buna karşılık kâr güdüsü girişim özgürlüğüne paralel olarak çok geniş çapta kullanılmıştır (Saritaş, 2013: 62; Debbaoğlu, 1979: 42; Tabakoğlu, 2005: 35-36; Tabakoğlu, 2016: 67-68).

3.5.13. Mülkiyet

İslam, bütün varlığın yaratıcıya ait olduğunu ve onun buyrukları doğrultusunda madde üzerinde tasarruf edilmesi gerektiğini salık vermektedir (Nur, 24/42). Bu sebeple mal, her şeyden önce yaratıcının, daha sonra da O'nun emir verdiği ölçü ve şekillerde de insanındır. Ayette geçen imtihan vesilesi olan madde kavramı bu hususiyetiyle aynı zamanda yaratıcının insandan istediği kulluk için de bir imkan ve malzemedir. Dolayısıyla İslam'la birlikte, sonuçları ve kullanım sonrası için "mülkiyet edinimi", maddi faydadan çok manevi faydalar da sağlayan bir vasıta durumuna gelmektedir. Ayrıca mülkiyet edinimi ve bunun kapsamındaki "miras bırakma hakkı", kendisi kazanmaya çalışacak birey için çalışma güdüsünün iticisi hükmündedir. Böylece de piyasada, hareketlilik ve canlılığa sebep olur (Saritaş, 2013: 63; Tabakoğlu, 2005: 35; Tabakoğlu, 2016: 68).

3.5.14. Zekât ve Dayanışma

Zekat, İslam inancını taşıyan bireylere – farklı mallara göre değişmekle birlikte sermayelerinden yıllık % 2,5 gibi bir kısmı ihtiyaç sahiplerine transfer etme

mükellefiyetini yükler. Bundaki temel amaç, sermayenin tabana yayılmasının sağlanması ve paranın atıl bir vaziyette kalmasının önlenmesidir. Zekatın kesinliği Kur'an, Sünnet ve İcma ile sabittir. Bununla toplum arasında bir dayanışma sağlanmasına çalışılır. Sınıflaşmanın ve kutuplaşmanın önünü alır. Zengine karşı yoksulların isyan ve nefret bayrağını çekmesinin önüne geçilerek toplumsal bir bütünlük kurulmak istenir. Ayrıca zekatın kesin ve net bir şekilde farz olmasından dolayı verilirken ne ihtiyaç sahibi için verene karşı duyması gereken bir çekinme ve utanç içerir, ne de verene bunu yaptığı için bir övünme yükler. İslam'ın tüm varlığı yaratıcıya ait olarak görmesi ve bireyleri ise maddenin sadece geçici sahibi olarak tanımlaması bunu gerekli kılar. Çünkü buna göre zaten yaratıcıya ait olan mal, O'nun istekleri doğrultusunda O'nun istediği kimseler verilmektedir. Verenler aracı ve vasita olmaktan başka bir vasfa sahip değildir. Sadece zorunlu bir ibadeti yerine getirmektedir. Sonuç olarak denilebilir ki zekat, İslam'ın sosyal adaleti ve dayanışmayı temin etmede kullandığı önemli ve etkili bir uygulamadır (Saritaş, 2013: 63-64; Yılmaz, 2011: 215; Tabakoğlu, 2016: 69).

3.5.15. Cizye

İslam'da insanlar arasında adaletle hükmedilmesi öngörülmekle birlikte önceden de bahsettiğimiz üzere aralarındaki tek üstünlüğün İslamca takva kabul edildiğini ve bunun da İslamı yaşama gücü ve çabası olduğunu belirtmiştik. Buna göre İslam toplumunda, bir İslam ülkesi vatandaşı olsalar dahi, Gayri Müslim'le Müslüman arasında bir fark olduğu kabul edilmiştir. Çünkü İslam inancını taşıyan bireyler; zekat, fitr sadakası gibi maddi ibadetler ile yükümlüken, Gayri Müslim bundan muaftır. Yine İslam'a göre Müslümanlar, savaş durumunda askerlik yapmak mecburiyetindeyken; İslam inancını taşımayanlar bununla yükümlü değildir. İşte bu gibi iki taraf arasındaki maddi farkların giderilmesi için sosyoekonomik adaletin sağlanması kapsamında, Gayri Müslimlere cizye adı verilen bir vergi zorunlu tutulmuştur. İslam hukuku kaynaklarında olmakla birlikte, İslam İktisadı ile ilgili kitaplarda çokça yer verilmeyen bir özelliktir (Saritaş, 2013: 64; Tabakoğlu, 2005: 40; Yılmaz, 2011: 215; Tabakoğlu, 2016: 69).

3.5.16. İhtiyaç

İslam ekonomisi “israfın önlenmesini kendisine bir prensip kabul etmekle birlikte, ihtiyaçlara dönük bir ekonomiyi öngörür, harcamaların kısıtlanması istemez. Lüks tüketimin israfa yönelik kısmından ziyade, tabana dönük, çoğunluktaki kesimin harcama yapabilmesini sağlayacak şekilde kaynakların tahsis edilmesini ister. Ayrıca lüzumsuz olan tüketimin önüne geçilerek sağlanan tasarrufla, bunu yatırıma çevirip topluma daha büyük bir fayda temin edilmesi de amaçlanır. Fakat ihtiyaçların görmezden gelinmesi de doğru kabul edilmemiştir. Zira o, İslam’a göre piyasadaki hareketliliğin temel motorlarından biridir. İslam’da, Çarşıda ne kadar dükkân varsa yiyecek, içecek veya ev eşyasına, bir sanata veya metaya aittir. Bunların her birinin sebebi insan ihtiyacıdır. O sebep ise gizlidir. Gereksizlikçe o sebep hareket etmez ve açığa çıkmaz şeklinde işaret eder. İslam İktisadının özelliklerinden biri olan ihtiyaç, zaman ve mekâna göre farklılık gösterebilir. İslam tüm bunları göz önünde bulundurarak bir sentez yapılmasından yana tavır alır. Yine ihtiyaç kavramına derinlik katacak kültürel, entelektüel, sanatsal boyutlar da İslam’ın ilkeleri ışığında yorumlanarak ihtiyaçlar tanımlanır (Tabakoğlu, 2008, 71; Debbaoğlu, 1979: 42-45; Tabakoğlu, 2016: 70).

- **SONUÇ**

Kapitalizm ve sosyalizm sistemi uygulanan ülkelerde maddi imkânlarını artmasına rağmen kendi halkının mutluluğun artmamaktadır. Yaşanan yıkıcı ekonomik krizler, insanların fedakârlıklarıyla gerçekleşen ekonomik büyümenin insanlara mutluluk getirmediği ve dünyada suç oranları azalmadığını görülmektedir. Kapitalizm sistemin hiç bir ahlaki ve etik değere sahip olmadığından firmalar aşırı kar ve tüketiciler ise aşırı tüketim hırsı ile hareket etmektedirler. İslami bir toplumda ekonomik bir birim olarak insanın amacı dünyada ve ahirette kurtuluşunu sağlamak ve Allah'ın rızasını kazanmak olduğundan İslam ahlakına ve etik değerlere bağlı davranmaktadır. İslam'ın iktisat tanımında islami değerlere, çevreye duyarlılığa ve kaynakların kıt olmadığına vurgu vardır. Allah cömerttir ve insanların bütün ihtiyaçlarını dünyada karşılamıştır. İnsanlar bilgi eksikliğinden veya tembelliklerinden bu kaynaklara bugün için ulaşamayabilecekleri gibi aşırı tüketim istekleri de insanlarda kaynakların kıt olduğu algısını oluşturabilir.

Gelir dağılımında bu adaletsizlikten dolayı bazı insanlar lüks içinde yaşarken bazı insanlar açlıktan ölmektedir ve bu insanları rahatsız etmemektedir İslam'a göre Kâinattaki bütün kaynakları ve malları Allah yaratmıştır, dolayısıyla bunlar gerçekte O'nun mülküdür: Göklerde ve yerde ne varsa, Allah'ındır. İnsanlar Allah'ın yeryüzünde ki halifeleri olarak birer emanetçilerdir. Aslında sahip olduğumuz her şey bize Allah'ın bir emanetidir ve bu emanetleri gerçek sahibinin bizden istediği şekilde kullanmak zorundayız. Cebimizdeki para bize bir emanettir ihtiyaç sahiplerine infak etmeliyiz. Kullandığımız vasıta bir emanettir yolda kalmışlara yardımcı olmalıyız. Kapitalizm ve sosyalizmin insanlarını neden varlıklarını ihtiyaç sahibi insanlarla paylaşması gerektiğini rasyonellik ve fayda-kar maksimizasyonları varsayımları çerçevesinde açıklayamamaktadırlar. İslam'ın ahiret inancı bu sorunu kolayca çözmektedir. İslam'da insanlar sadece bu dünyada değil ahirette de faydalarını maksimize etmeye çalışırlar hatta ahiret sonsuz olduğundan asıl gaye ahireti kazanmaktır. Ahireti kazanmanın yolu ise infaktan geçmektedir. İslam ekonomisi Müslüman halkına için İslam ekonomisi değer sistemlerin bir alternatifi olarak ortaya koyulmuştur.

• **KAYNAKLAR**

Abdeh, İ. (1974). *İslam ekonomisi*. (1) Kahire: İsam evi yayınları.

Altüriyki, A. (2009). *İslam ekonomisi*. (11) Riyad: Aljirisi yayınları.

Atik, H. (Editor). (2012). *Ekonomi Ders Kitabı*. (3). Türkiye: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Aydın, M. (2003). Kapitalizm ve Kriz. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2: 1- 10.

Baltacıgil, A. (1967). *İktisat*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayın.

Bıyık, H. (2015). *Kapitalizm- İslam İlişkisi Birey, Mülkiyet, Devletin Rolü Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Aksaray, Türkiye.

Çobanoğlu, Ş. (2013). *İslam Ekonomisi*. Yediveren Yayınları, İstanbul:

Debbağoğlu, A. (1979). *İslam İktisadına Giriş*.(1). Dergah Yayınları, İstanbul.

Demir, Ö. (2003). *İktisat ve Ahlak*. Liberte Yayınları, Ankara.

Eraktan, S. (2008). *Ekonomi*. (2). Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. Ankara üniversitesi basım evi.

Eren, İ. (2013). *Din-Ekonomi İlişkisi: İslam'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı İçerisinde İnfak Kurumunun Oluşum Sürecinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, Türkiye.

Eski, H. (2007). *Ekonominin Temel İlkeleri*. Gazi Kitabevi, Ankara.

Eskicioğlu, O. (1999). *İslam ve Ekonomi*.(1). Çağlayan Matbaası, İzmir.

Gazı, B. (2015). *İslam İktisadı ve Piyasa*. İGİAD Yayınları, İstanbul.

Gül, A. (2010). *Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı*. Konrad-Adenauer-Stiftung Yayınları, Ankara.

Hahnel, R. (2006). *İktisadi Adalet ve Demokrasi*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Hamitoğulları, B. (1982). *Çağdaş İktisadi Sistemler* (1). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Han, E. (2006). *İktisada Giriş I*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Hiç, M. (1979). *Kapitalizm, Sosyalizm, Karmak Ekonomi ve Türkiye*. (3) İstanbul : İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Işık, A. (2013). Sosyalist Ekonomik Sistemden Piyasa Ekonomisine Geçişin Nedenleri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (20).

Karadoğan, S. (Editör). (2014). *İslam ekonomisi*, (1). Alioğlu Matbaacılık, İstanbul.

Karahöyük, M. (2013). *Din ve Ekonomi İlişkisi*. Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi.16: 2015-2016.

Karakoç, S. (2013). *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*. Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karaman, H. (2010). *Fıkıh Usulü*. Ensar Neşriyat, İstanbul.

Kazancı, F. (2016). *Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam Ekonomisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Araştırmaları Dergisi.2: 7-16.*

Kılıçaslan, Y. Esen, E. (2012). *İktisada giriş*. (1). Eski şehir: Anadolu Üniversitesi Basım ve Yayın Evi.

Kılıçay, Ö. (2004). *Türkiye’de Serbest Piyasa Ekonomisi*, Beta Basım Yayın, İstanbul.

Kuyucuklu, N. (1995). *İktisadi Olaylar Tarihi*. Filiz Kitabevi, İstanbul.

More, T. (1997). *Utopia*. (Çeviren: Selahattin Eyüboğlu - Vedat Günyol), Cem Yayınevi, İstanbul.

Oğuz, O. (1992). *İktisada Giriş*. Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayın Evi. İstanbul:

Ölmezoğulları, N. (2003). *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Ölmezoğulları, N. (2016). *Ekonomik sistemler ve küreselleşen kapitalizm*. (9). Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Özer, M. Tiryaki, H. (2012). *İktisada Giriş-I*. (4) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basım ve Yayın Evi.

Özgener, Ş. (2000). Ekonomik Sistemler ve Ahlak. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*. 5(1: 179- 187.

Öztürk, F. (2008). *Bazı İslam İktisat Kaynaklarının Çağdaş İktisat Yönünden Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, Türkiye.

Öztürk, M ve İnan, Ş. (2014). *İktisadi Sistemlerde Bölüşüm Sorunu: Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Ortaklık Ekonomisi*. Akademik Yaklaşımlar Dergisi. 5. 2: 36.

Öztürk, M. (2013). *İktisadi Sistemlerde Bölüşüm ve Ortaklık Ekonomisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya. Türkiye.

Parasız, İ. (1996), *İktisadın A B C'si*. Ezgi Kitabevi, Bursa.

Sarıtaş, T. (2013). *İslam Toplumunda Emek ve Sermaye*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

Selik, M. (1981). *Kapitalizm Sosyalizm Azgelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*: Güzem Can Yayınları, İstanbul.

Şemdeddin, M. (1986). *Bizim ekonomik*.(1) Beyrut: Tanışma evi Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2005). *İslam İktisadı*. (1) İstanbul: Bayrak Matbaası.

Tabakoğlu, A. (2008), *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2010). *Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı*. Ankara: Konrad- Adenauer-Stiftung Yayını.

Tabakoğlu, A. (2016). *İslam İktisadına Giriş*.(4) İstanbul: Dergah Yayınları.

Turan, G. Işık, A. (2007). *Devlet Sosyalizminden Piyasa Ekonomisine Geçiş Reformlar ve Politikalar*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Turanlı, R. (1988). *İktisadi Düşünce Tarihi – Kronolojik Evrimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Türkay, O. (1986). *Mikro İktisat Teorisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Ülgener, S. (2006), *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler – Denemeler ve Araştırmalar*. İstanbul: Derin Yayınevi.

Ünlüönen, K. ve Tayfun, A. (2009). *Ekonomi*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Yeniçeri, C. (1980). *İslam İktisadının Esasları*. İstanbul: Şamil Yayınevi.

Yıldırım, K. Koyuncu, C. Yazıcı, A. Erdoğan, M. (2013). *Mikro iktisat*. (3). Eski Şehir :Anadolu Üniversitesi Basım ve yayınevi .

Yılmaz, F. (2011).*İslam Ekonomisi Felsefesi*.(1) Ankara: Berikan Yayınevi.

Zeytinoğlu, E. (1985). *Ekonomik sistemler*. (2). İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.

<https://ekonomist.co/akademi/kapitalizm-ve-kapitalizmin-5-temel-ilkesi-6854/>
[Erişim Tarihi: 14.07.2017].

<https://ekonomist.co/akademi/kapitalizm-ve-kapitalizmin-5-temel-ilkesi-6854/>
[Erişim Tarihi: 14.07.2017].

<http://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/484-kapitalde-sistem-yap-ve-celiski> [Erişim Tarihi: 14.07.2017].

<http://www.nedir.com/sosyalizm> [Erişim Tarihi: 14.07.2017].

<https://www.mumsema.org/misafir-sorulari/209501-ahlakin-dini-temelleri-nelerdir.html> [Erişim Tarihi: 14.07.2017].

<http://www.islamisite.com/content/islam-ekonomi-modeli> [Erişim Tarihi: 14.07.2017].

- **EKLER**

EK - 1: KUR' AN - I KERİM' DE İKTİSADİ KONULARA DAİR AYETLER

Araf suresi, 7/199: Sen af (veya kolaylık) yolunu benimse, (İslam'a) uygun olanı (örfü) emret ve cahillerden yüz çevir.

Bakara süresi, 2/284: Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İçinizdekini açığa vursanız da, gizleseniz de, Allah sizi onunla sorguya çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğini azaplandırır. Allah, her şeye güç yetirendir.

Enam süresi, 6/165: "O sizi yeryüzünün halifeleri kıldı ve size verdikleriyle sizi denemek için kiminizi kiminize göre derecelerle yükseltti. Şüphesiz senin Rabbin, sonuçlandırması pek çabuk olandır ve şüphesiz O, bağışlayandır, esirgeyendir.

Haşr süresi, 59/7: Allah'ın o (fethedilen) şehir halkından Resûlü'ne verdiği fey, Allah'a, Resûl'e, (ve Resûl'e) yakın akrabaları olanlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Öyle ki (bu mallar ve servet) sizden zengin olanlar arasında dönüp-dolaşan bir devlet olmasın. Resûl size ne verirse artık onu alın, sizi neden sakındırırsa artık ondan sakının ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, cezası (ikabı) pek şiddetli olandır.

Necm süresi, 53/39: gerçekten de insan ancak kendi çalıştığını elde eder.

Nur Suresi, 24/37: (Öyle) Adamlar ki, ne ticaret, ne alış-veriş onları Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namazı kılmaktan ve zekatı vermekten 'tutkuya kaptırıp alıkoymaz'; onlar, kalplerin ve gözlerin inkılabına uğrayacağı (dehşetten allak bullak olacağı) günden korkarlar.

Nur süresi, 24/42: bütün varlığın yaratıcıya ait olduğunu ve onun buyrukları doğrultusunda madde üzerinde tasarruf edilmesi gerektiğini salık vermektedir.

Zuhruf suresi, 43/32: Senin Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında maişetlerini aralarında Biz paylaştırdık ve onlardan bir bölümü (diğer) bir bölümünü 'teshir etmesi için, bir bölümünü bir bölümü üzerinde derecelerle yükselttik. Rabbinin rahmeti; toplayıp-yığıdıklarından daha hayırlıdır.

• ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Abdulhamid ADAM
Uyruğu : Suriye
Doğum Tarihi ve Yeri : 20 /03 /1989 Halep
Telefon : 00905532154733
Faks : Yok
E-mail : yarabbim31052015@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve idari bilimler fakültesi İktisat bölümü	28/ 07/ 2017
Lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve idari bilimler fakültesi İktisat bölümü	04/ 06/ 2015

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016-2017	İstanbul	tercüman

Yabancı Dil

Arapça, Türkçe ve İngilizce

Yayınlar

Yok

Hobiler

Gönüllü eğitim faaliyetlerine katılmak, kitap okumak ve yürüyüş yapmak.